

de mens^{UUV}.nu magazine

Oktober - november - december 2018 | 7de jaargang nr. 4 | Verschijnt driemaandelijks
V.u.: Freddy Morlier - Afgiftekantoor: 8000 Brugge Mail - P900224

Dossier

Rede is vrede

Vrijzinnige barometer

Memorandum lokale
verkiezingen

**“De grondwet staat boven
religie, traditie en cultuur”**

Assita Kanko over haar inzet voor gendergelijkheid

vrijzinnig humanistisch tijdschrift
voor iedereen

de mens^{UUV}.nu
is vrijzinnig humanistisch

deMens.nu – Unie Vrijzinnige Verenigingen vzw

Federaal secretariaat

Brand Whitlocklaan 87 bus 9
1200 Sint-Lambrechts-Woluwe
02 735 81 92
info@deMens.nu
www.deMens.nu

Hoofdredactie

Anne-France Ketelaer

Redactie

Álvaro Alexander Avelar
Franky Bussche
Aubry Cornelis
Yvan Dheur
Lieve Goemaere
Bert Goossens
Joke Goovaerts
Liza Janssens
Maya Richard
Wendy Serraris
Simon Vandeputte
Hilde Vandervelde
Ellen Vandevijvere
Mieke Werbrouck

Eindredactie

Hilde Vandervelde

Lay-out

GrafiekGroep

Foto cover

© Jeroen Vanneste

deMens.nu Magazine is een gratis vrijzinnig humanistisch tijdschrift dat vier keer per jaar verschijnt.

De redactie van deMens.nu Magazine is niet verantwoordelijk voor de inhoud van de door derden geleverde artikels.

Onder auspiciën van de Unie Vrijzinnige Verenigingen vzw.

Lid van WE MEDIA

Conform de wet tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens (8 december 1992) en de algemene verordening gegevensbescherming (AVG - (EU) 2016/679) herinneren we je eraan dat een aantal van je persoonsgegevens werden opgenomen in ons adressenbestand. Dit magazine wordt enkel opgestuurd op uitdrukkelijke aanvraag en/of met uitdrukkelijke toestemming.

Via schriftelijk verzoek, gericht aan mevrouw Anne-France Ketelaer, algemeen directeur deMens.nu, Brand Whitlocklaan 87, bus 9 te 1200 Sint-Lambrechts-Woluwe, of via privacy@deMens.nu kan je de inzage, correctie of verwijdering van je opgeslagen persoonsgegevens verkrijgen.

Reacties op dit nummer kan je steeds mailen naar info@deMens.nu

Je kan je gratis abonneren op deMens.nu Magazine.

Hoe? Stuur een mailtje naar info@deMens.nu

OF stuur een brief naar deMens.nu-UVV vzw
Brand Whitlocklaan 87 bus 9
1200 Sint-Lambrechts-Woluwe

Met vermelding van je naam en adres.

Zin in de nieuwsbrief?

Wil je de digitale nieuwsbrief van deMens.nu ontvangen?
Surf dan snel naar onze website en schrijf je in!

Volg ons op

Rede is vrede

Immanuel Kant bezorgde ons het inzicht dat we ons lot kunnen verbeteren door een beroep te doen op de rede. De Duitse Verlichtingsfilosoof schreef in 1795 ook het essay *Zum ewigen Frieden*: op naar eeuwige vrede.

Kant oppert daarin het idee van een volkenrecht en bepleit het buiten de wet stellen van oorlog.

© Liza Janssens

Oorlog illegaal? Het klinkt evident. Toch is dat een van de 'uitvindingen' die tot de huidige, lange periode van vrede hebben geleid. Ook de intrede van democratie, vrijhandel en zakelijke politiek maakten mee een einde aan de bijna permanente staat van oorlog waarin de wereld vroeger verkeerde.

Inderdaad, nooit eerder lieten minder mensen het leven in gewapende conflicten dan vandaag. Dat klinkt contra-intuïtief. Elke dag zien of horen we nieuws over oorlogsgeweld in landen als Syrië en Jemen. Leert de mens het dan nooit?

Maar ons buikgevoel bedriegt ons, betoogt Steven Pinker in zijn boek *Enlightenment Now. The Case for Reason, Science, Humanism, and Progress*. Cijfers zijn minder sexy dan sensationele beelden, maar ze geven wel accurater het grotere plaatje weer. Die statistieken liegen er niet om: na de Tweede Wereldoorlog is het stelselmatig bergaf gegaan met het oorlogsgeweld.

Rede leidt dus niet alleen tot vrede, ze is ook nodig om de vrede te waarderen. Dat en nog veel meer ontdek je in het dossier van dit magazine. Wist je dat vrede een vak is dat gedoceerd wordt? Of dat zelfs beestjes niet van oorlog houden?

Rede is vrede, is meer dan een dossier. Het is ook de slogan van onze jaarcampagne. Want ook al zeggen cijfers de waarheid over vandaag, ze voorspellen weinig over morgen. "Wars begin in the minds of men", luidt het motto van de Unesco. We moeten de vrede dus blijven koesteren. Net als de rede die er de moeder van is.

PS: Steven Pinker is op 10 november de centrale gast op de Nacht van de Vrijdenker in Gent. Ga dat zien. Een absolute aanrader.

Aubry Cornelis

Inhoud

© Jeroen Vanneste

6

11

12

© Shutterstock.com

**Een vrijzinnig
humanistisch
magazine voor
iedereen**

Dit magazine bevat een toegankelijke mix van luchtige en diepgravende artikels over eigentijdse onderwerpen die verband houden met vrijzinnig humanisme.

Vrijzinnig humanisten geloven in de mens en plaatsen die centraal

De verantwoordelijkheid voor zin en moraal ligt voor vrijzinnig humanisten bij de mens. We bepalen zelf hoe we ons leven zin geven in het hier en nu, en dat doen we met respect voor de keuze van anderen en voor de natuur. We streven daarom ook naar een warme en solidaire democratische samenleving waar elk individu zich ten volle kan ontplooiën. Hoewel iedereen anders is, zijn we gelijkwaardig en moeten we onszelf kunnen zijn.

Vrijzinnig humanisten kijken kritisch naar de wereld en naar zichzelf

We aanvaarden niet zomaar wat anderen zeggen, maar oordelen zelf wat goed is en wat slecht. Dé waarheid bestaat immers niet en dus kan niemand die opleggen. Daarom stellen we alles in vraag tot we nieuwe inzichten hebben. Het is onze ultieme vrijheid: het mogen veranderen van mening.

Vrijzinnig humanisten zijn een bont allegaartje

Jong en oud, rijk en arm, uit alle hoeken van de wereld ... We geven allen zelf zin aan ons leven en maken er samen het beste van. Hier en nu en met vertrouwen in de toekomst.

deMens.nu Magazine is er voor vrijzinnig humanisten, maar ook voor iedereen die zich betrokken voelt bij onze samenleving en zeker ook voor nieuwsgierigen.

17

46

© Jeroen Vanneste

48

55

© Lieven Dierckx

- 6 Onderhuids**
"Ik geloof in de mens en in het leven"
Interview met politica Assita Kanko
- 11 Vrijzinnige barometer**
Memorandum lokale verkiezingen
- 12 Wetenschappelijk onderzocht**
Ook wilde dieren houden van vrede
- 14 Jong.nu**
"Vooroordelen ontkrachten"
Interview met vrijwilliger Valérie Geerinck
- 17 Dossier**
Rede is vrede
- 45 Column Kurt Van Eeghem**
Ik werd gepest op school
- 46 Achter de schermen**
Morele dienstverlening binnen de krijgsmacht
- 47 Ingezoomd**
De vrije denker
- 48 Vrijwilligers van bij ons**
Vrijwilligerswerk bij het huisvandeMens
- 50 Een bank vooruit**
NCZ-leerkracht Julie Olemans over het bewaren van de vrede binnen en buiten de klas
- 51 Breinpijn**
Maak kans om het boek *Op zoek ...* te winnen
- 52 Van de bovenste plank**
Recensies van *Op zoek ...*, *Over hoe graag mensen leven*, *Het nieuwe vertrouwen* en *Wees onzichtbaar*
- 54 Actua**
Nieuwsberichten en activiteiten
- 58 Column Tinneke Beeckman**
Leven is ook sterven
- 59 Levenskunst**
- 60 Er is een huisvandeMens in je buurt**

**“Ik geloof
in de mens
en in het leven”**

Interview met
Assita Kanko

Assita Kanko heeft een missie: het lot van vrouwen wereldwijd verbeteren. Daarom bracht ze de discriminatie van vrouwen in kaart in haar boek *De tweede helft* en startte ze met Polin, een politieke incubator om vrouwen in de politiek vooruit te helpen. Om zich daar volledig op toe te leggen, stelt ze zich geen kandidaat meer als gemeenteraadslid (MR) in Elsene. Kortom, een gedreven en vooral begeesterende vrouw.

Liza Janssens - foto's © Jeroen Vanneste

Vrijheid als hoogste goed

Je bent gemeenteraadslid voor MR, een liberale partij. Wat betekent liberalisme voor jou?

Liberalisme is voor mij de opportuniteit om als individu te worden gepercipieerd in de samenleving. Ik ben het beu om als lid van een groep gezien te worden, zoals 'de vrouwen wier lot trouwen is'. Voor mij is het belangrijk om de mens als capabel, verantwoordelijk individu te zien. Elk individu heeft immers een uniek potentieel of talent dat hij of zij moet kunnen ontplooiën. Het individu is echter verantwoordelijk voor wat hij doet. Als je dus kiest om vrij te zijn, kies je ook om verantwoordelijk te zijn ten opzichte van de samenleving.

In Burkina Faso organiseerde je als student acties voor de vrijheid van mening, iets wat niet zonder gevaar was. Hoe belangrijk is het recht op vrijheid van meningsuiting voor jou?

Dat is zeer belangrijk, voornamelijk om twee redenen. Ten eerste is een samenleving veel slimmer als er vrijheid van meningsuiting is, want je kan je daardoor verrijken. Collectieve domheid neemt toe als dat niet kan. Ten tweede is het gewoon zo dat elke mens het recht heeft om zich over van alles in de samenleving te uiten. Dat is een fundamenteel recht. Ik heb het gevaar van de afwezigheid van vrijheid van meningsuiting gekend: geweld. Dat geweld raakt mensen, zoals mijn mentor die als onderzoeksjournalist werd vermoord. Op die manier schrikt men andere mensen af en wordt het alleen maar slechter. Wat mij betreft, is het recht op vrije meningsuiting heilig.

Eén voor allen, allen voor één

Je stopt als gemeenteraadslid in Elsene om je toe te leggen op je project Polin - een politieke incubator die partij- en taalgrenzen overschrijdt - waarmee je vrouwen in de politiek wil vooruit helpen. Is het dan zo slecht voor vrouwen in de politiek?

Tuurlijk, we moeten gewoon tellen. Hoeveel vrouwen zitten er rond de tafel in de G7? Twee: Angela Merkel en Theresa May. Die laatste zit daar toevallig omdat in Groot-Brittannië niemand de hete aardappel van de brexit in handen wilde houden. Bij de G20 zie je ook meer kostuums dan jurken, net als bij de Europese Centrale Bank. Globaal is slechts tien procent van de wereldleiders vrouwelijk, negentig procent is mannelijk. Dichter bij huis is slechts tien procent van de Brusselse burgemeesters een vrouw. Vrouwen vertegenwoordigen meer dan de helft van de wereldbevolking, maar zij zitten niet mee rond de tafel. De suffragette Emmeline Pankhurst zei, toen ze voor stemrecht voor vrouwen vocht: "A society that allows women no part in decision-making, cannot flourish. Beyond the homes, what lives are we permitted? Important posts are barred to us in all professions. Posts in government are just for men. Yet all their decisions affect women." Als je dus niet mee rond de tafel zit, wordt er toch over jou beslist. Vandaag hebben we dat stemrecht en toch zijn vrouwen nog altijd niet voldoende vertegenwoordigd. Deels de schuld van de vrouwen zelf. Wij hebben immers de macht om dat wel te doen, maar grijpen de kans niet. Vroeger besliste men over ons zonder onze toestemming, zoals Emmeline Pankhurst het verwoordde: "We are governed without our consent." Ik zou

zeggen: “Today we are governed without us, but with our consent.” Dus, willen wij meedoen? Of ondergaan we de consequenties van de beslissingen die zonder ons worden genomen?

Zijn er ook mechanismen in de politiek zelf die de participatie van vrouwen tegengaan?

Politiek is door de geschiedenis heen altijd gemakkelijker geweest voor mannen, omdat zij niet verplicht zijn om thuis voor de kinderen te zorgen. Die taak wordt vaker spontaan door de vrouwen opgenomen. Daardoor kunnen mannen later vergaderen of naar informele momenten gaan, zoals recepties, om te netwerken. Dat is voor vrouwen moeilijker, omdat ze steeds zoeken naar een evenwicht tussen hun politiek engagement en hun huishouden. Daarom focussen ze vaak vooral op het formele, zoals dossierkennis, en hebben ze geen tijd voor het informele, wat hen echt vooruit kan helpen. Je moet immers een netwerk uitbouwen om vooruit te kunnen in de politiek. De meeste vrouwen zijn junior in de politiek en hebben nog niet de tools, de ervaring, de feedback, de allianties om dingen te verkrijgen of te veranderen.

Er bestaat ook seksisme en #MeToo in de politiek. Zo worden vrouwen aangevallen omdat ze een kleedje dragen, zoals in het Franse parlement is gebeurd. In Tokio werd een gouverneur dan weer uitgelachen omdat ze lippenstift droeg. Maar wie lacht een man uit omdat hij een stropdas draagt of een baard laat groeien? Het is niet zo simpel voor vrouwen en ze staan daar vaak alleen in. Maar ze kunnen de macht terugnemen door, als ze kandidaat

zijn, op zoek te gaan naar goede mentors, bij voorkeur een man en een vrouw. Dat probeer ik via Polin aan te bieden.

Durven denken

Wat zou je graag willen bereiken?

Dat is een moeilijke vraag, ik heb alles wat ik wil al bereikt. *(lacht)* Ik heb een baan, ik heb een kind - ik heb altijd een gemengd kind willen krijgen, want als de hele planeet een beetje gemengd wordt, is dat een overwinning op discriminatie - ik kan de kledij dragen die ik wil, ik kan reizen en doen wat ik wil zonder toestemming aan een man te vragen. Mijn moeder moest toestemming vragen aan mijn vader om te gaan werken of bij haar ouders op bezoek te gaan. Ik ben een vrije vrouw, dus ik ben heel erg tevreden met mijn leven. Slechts over één ding ben ik ontevreden: dat er heel veel vrouwen nog altijd in nood zijn, soms zelfs zo subtiel dat niemand het beseft. Ik wil dan ook bijdragen aan de vooruitgang voor andere mensen. Ik wil zoveel mogelijk impact hebben op de vooruitgang van vrouwen in de samenleving hier en internationaal. Dat probeer ik onder andere met Polin, maar ook door in het buitenland te gaan spreken of te helpen waar ik kan.

Is het daarom dat je ook zo openlijk over je intieme verhaal van besnijdenis praat?

Het is voor mij niet leuk noch simpel om daarover te praten, maar het is wel belangrijk. Het heeft mij geholpen toen andere vrouwen daar openlijk over praatten; zij waren mijn rolmodellen

“Kiezen om vrij te zijn, is kiezen om verantwoordelijk te zijn”

om te leren omgaan met wat ik heb meegemaakt. Door er nu zelf over te praten, probeer ik anderen te helpen om weer op te staan. (Assita Kanko schreef haar verhaal neer in het boek *Parce que tu es une fille* en bracht een beklievende getuigenis in *Chez Annemie* op één, red.) Bovendien mag iets wat tweehonderd miljoen meisjes wereldwijd meemaken, geen taboe zijn. Het is een massale marteling en onderdrukking van de vrouw, waarvoor de slachtoffers - al zeg ik liever *survivors* - zich schamen. Het zijn eerder de mensen die dat openlijk laten gebeuren die zich daarover moeten schamen. Je kan die praktijken pas stoppen als ze bespreekbaar worden gemaakt en als mensen die het meegemaakt hebben niet zwijgen. Zo lang we zwijgen, blijft het probleem immers onzichtbaar en onbekend. Maar dat is natuurlijk niet voldoende. Die onderdrukking van vrouwen is mogelijk omdat zij hun vrijheid niet kunnen verdedigen. Ze zijn immers afhankelijk van hun man en hun schoonfamilie, en moeten de traditie voortzetten. We moeten er dus ook voor zorgen dat vrouwen sociaal-economische macht krijgen en iets te zeggen hebben in de samenleving. Zo krijgen ze de vrijheid om zich binnen het gezin en de gemeenschap te uiten. Daarvoor moet je vrouwen ook bij elkaar brengen en een netwerk vormen waarmee je kan praten. Ik geloof in *community empowerment* om vrouwen echt een stem te geven en zo de wetten toe te passen.

Hoe belangrijk is onderwijs voor de emancipatie van vrouwen?

Onderwijs is zeer belangrijk, maar het is niet omdat je iets weet

dat je ook iets kan. We weten dat in België een aantal dingen verboden zijn, maar we doen ze toch. Zeker als de wet niet wordt toegepast of niemand ons daadwerkelijk stopt. Informatie is goed, maar niet voldoende om bepaalde praktijken zoals vrouwenbesnijdenis te stoppen. Het is belangrijk dat meisjes kunnen lezen om zo informatie te krijgen uit andere bronnen dan hun omgeving. Zo kunnen ze via de literatuur de rest van de wereld verkennen. Dat kan hen doen inzien dat het leven ook anders kan zijn en dat kan hen inspireren. Na die inspiratie moeten ze ook wel iets kunnen doen. Bijvoorbeeld een job vinden, mondig zijn, een sterke overheid hebben die tegelijk beschermend is. Er komt dus veel bij kijken en het is omdat we niet alle factoren meenemen dat we te traag vooruitgaan.

Atheïst tot in de kist

Je bent een niet-praktiserende moslima. Wat betekent dat voor jou?

Eerlijk gezegd, ik was gewoon te lui om een praktiserende moslima te worden. Ik moest van mijn opa vijf keer per dag bidden, dat is keiveel. Daarom ging ik nooit meer bij hem op bezoek. Thuis moest ik dat niet doen, want mijn vader was een *laïque*. Bovendien was voor meisjes alles verboden en dat vond ik niet plezant. Waarom moesten wij maagd blijven en met een moslimman huwen, terwijl de jongens naar de discotheek gingen en pas 's ochtends vroeg thuiskwamen? Ik ben

“Onaanvaardbaar dat religie discrimineert tussen jongens en meisjes”

spontaan over die dingen gaan twijfelen en vond dat dit niet kon. Ik ben nooit echt gelovig geweest. Mijn individuele vrijheid vind ik belangrijker dan mij te onderwerpen aan een idee dat discrimineert tussen jongens en meisjes. Zelfs tot in de dood, want wat krijg ik als vrouw als ik doodga? Geen veertien mannelijke maagden, hè! Toen dacht ik: dan wil ik liever niet naar het paradijs, want dan ben ik misschien wel een van de geschonken maagden. *(lacht)*

Waar geloof je dan wel in?

Ik ben rationeel. We moeten gewoon genieten van het leven op aarde. Ik geloof dus in de mens en in het leven.

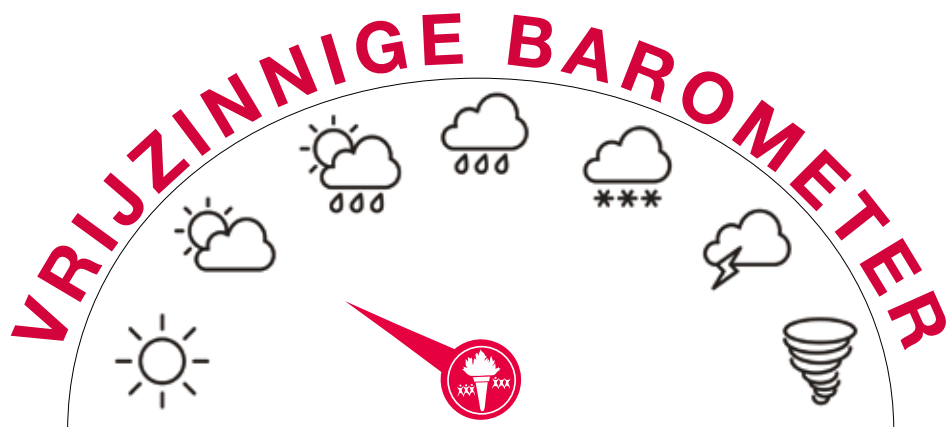
Mag ik dan zeggen dat je een atheïst bent?

Af en toe twijfel ik, dus ik ben een agnost. Ik respecteer wel dat andere mensen een god nodig hebben, omdat het hen geruststelt of interessant of zinvol voor hen is. Mijn moeder was een zeer gelovige moslima, en toen ze scheidde en naar België kwam, was ze heel erg bang voor de hel. Ik vertelde haar dat ze misschien naar de katholieke kerk kon gaan om de priester te vertellen dat ze spijt heeft, en dan zal hij haar wel vergeven. Ze is niet katholiek geworden, maar gaat wel elke zondag naar de kerk en is niet meer bang voor de hel. Ze gelooft echt in God en je mag er bij haar geen grapjes over maken. Dat is voor mij oké. Wat ik niet aanvaard, is wanneer religie buiten de privésfeer komt en discrimineert tussen jongens en meisjes. Dat vind ik absoluut onaanvaardbaar.

Hoe belangrijk is de scheiding van kerk en staat?

Absoluut belangrijk, ook voor gelovigen. Of hebben zij liever dat de staat zich met hun geloof bemoeit? Ga eens naar Iran of Saudi-Arabië, waar de politie op straat kijkt hoe je gekleed bent. In Jemen zei een wet in 1992 dat een vrouw haar man moet gehoorzamen en het huis niet uit mag zonder zijn toestemming of hij mag haar dwingen om terug naar huis te komen. Dat slaat toch nergens op. Als er geen scheiding tussen kerk en staat is, kan de staat zich ook bemoeien met wat je in je privéleven doet opdat je zou gehoorzamen aan de religie. Het is voor de collectieve vooruitgang van belang om de scheiding van kerk en staat reëel te houden en niet alleen theoretisch.

De bijbel van een land is de grondwet en die staat boven de religie, de traditie en de cultuur. Dat is de enige manier waarop individuen niet gediscrimineerd worden. Wanneer een religieuze, traditionele of culturele regel haaks staat op de wetgeving, dan moet je de wet volgen, respecteren en verdedigen. Daarover moeten we niet eens discussiëren, dat is zo evident. We kunnen de wet niet à la carte toepassen omdat jij moslim of christen bent. Dezelfde regels gelden voor iedereen en iedereen heeft dezelfde rechten. Jongens en meisjes moeten op dezelfde manier gerespecteerd worden op school en op straat. Dat is simpelweg het beste voor iedereen. Daar wil ik niet over onderhandelen, vandaag niet en in de toekomst ook niet.

Deze barometer peilt naar de stand van de vrijzinnigheid vandaag. Pakken donkere regenwolken zich samen boven vrijdenkersland? Of geniet de kritische, vrije geest van een staalblauwe lucht en een stralende zon?

Franky Bussche & Aubry Cornelis

Memorandum 2018

15 voorstellen voor een betere samenleving

Lig jij wakker van de verkiezingen in je stad of gemeente? Wellicht niet. Toch is dat beleidsniveau best belangrijk. Wat jouw schepenen en burgemeester beslissen (of net verzuimen te beslissen) heeft vaak meer rechtstreekse impact op jouw leven dan Vlaamse, federale of Europese regels en regeltjes. Jouw stad of gemeente heeft er de voorbije jaren trouwens alleen maar bevoegdheden bijgekregen.

En dan is er nog de wereldwijde demografische tendens. Die bracht politicoloog Benjamin Barber ertoe zijn bestseller *If Mayors Ruled the World: Dysfunctional Nations, Rising Cities* neer te pennen. Hij beschrijft daarin hoe burgemeesters in de toekomst steeds belangrijker én beter geplaatst zullen zijn om samenlevingsvraagstukken op te lossen. Meer dan de helft van de wereldbevolking woont immers nu al in die stad. Tegen 2050 zijn dat zelfs twee mensen op drie!

Een vrijzinnig humanistische visie op stedelijk en gemeentelijk beleid is dus broodnodig. Want steden en gemeenten worden niet alleen belangrijker, ze veranderen ook ingrijpend. Dat gebeurt zowel door evoluties binnen de dorps- of stadskern als door de impact van grotere maatschappelijke verschuivingen eromheen.

Steeds meer is de stad dus de wereld, en omgekeerd. Of we grote uitdagingen zoals het versterken van de democratie, de strijd tegen de klimaatverandering of het samenleven in een superdiverse samenleving tot een goed einde brengen, hangt voor een groot stuk af van wat zich elke dag in jouw straat afspeelt - zowel achter ramen en deuren als in de publieke ruimte.

We moeten het niet ontkennen: vandaag heerst vertwijfeling over de draagkracht van de Verlichtingswaarden, 'onze' waarden. Ze staan onder druk onder invloed van politieke strekkingen op het eigen continent en door de wereldwijde opmars van autoritaire leiders - zich vaak beroepend op een staatsideologie of -religie die geen kritiek duldt.

Het maakt de opdracht voor het vrijzinnig humanisme nog dwingender. Vrijheid, gelijkheid en solidariteit moeten eens te meer vertaald worden naar antwoorden op maat van vandaag en morgen. Steden en gemeenten zijn bij uitstek de plekken waar die antwoorden vorm kunnen krijgen. Hier komen van oudsher verschillende mensen en ideeën met elkaar in contact. Soms rakelings, soms innig, soms frontaal botsend. Zoals het spreekwoord gaat: *du choc des idées jaillit la lumière*.

Vijftien van die ideeën staan gebundeld in een memorandum dat deMens.nu bij elkaar schreef. We pleiten onomwonden voor zelfbeschikkingsrecht; voor officieel onderwijs in elke gemeente; voor een overheid die onpartijdig is in een diverse samenleving; voor een gelijkheidsbeleid dat discriminatie actief tegengaat; voor integratie en ontmoeting; voor menswaardige zorg die rekening houdt met de levensbeschouwing van de resident of patiënt; voor vrijheid, gelijkheid en solidariteit in de eenentwintigste eeuw.

Je kan het memorandum online lezen en downloaden op: www.deMens.nu/memorandum2018

Ook wilde dieren houden van vrede

Elk dier heeft zijn plaats in de natuurketen. Wanneer de mens een bepaalde diersoort uitroeit, heeft dat vaak een verregaande impact op het ecosysteem. Maar welke stempel drukt de mens op flora en fauna in geval van oorlog? Hoe actief is de menselijke inmenging in de natuur dan nog, en hoeveel druk zet dat op dierenpopulaties? Varen die er wel bij of net niet?

Ellen Vandevijvere

Frequentie

Het wetenschappelijke magazine *Nature* publiceerde een uitgebreide vergelijkende studie waarin werd onderzocht hoe de dierenpopulaties op het Afrikaanse continent zich handhaven zowel in oorlogs- als in vreedestijd. Verschillende kleinschalige studies gaven tot nog toe geen uitsluitel over de vraag of vrede dan wel oorlog nu goed of slecht is voor het wildleven op lange termijn. De gegevens van de eengemaakte studie in *Nature* overspannen evenwel vijftien jaar, van 1946 tot 2010. En dat was nog nooit eerder gedaan. De gebundelde cijfers werden onder de loep genomen door onderzoekers van onder meer de universiteiten van Yale en Princeton in de Verenigde Staten. Daaruit bleek dat de natuur uiteindelijk wel degelijk baat heeft bij vrede in plaats van oorlog.

Zo onderzochten ze de frequentie en de ernst van de conflicten, de dierenpopulatiegroei van grote herbivoren en hun voortplantingsgedrag. Het gaat daarbij over dieren zoals olifanten, neushoorns, nijlpaarden en antilopen. In de bestudeerde periode van vijftien jaar waren er op het Afrikaanse continent regelmatig conflicten, die zich op eenenzeventig procent van de beschermde natuurgebieden voordeden. De frequentie van de conflicten was een belangrijke indicator voor een sterkere of zwakkere dierenpopulatie. Door de grote tijdspanne te onderzoeken, werd duidelijk dat de dierenpopulaties door die conflicten achteruitgingen, terwijl ze in vreedestijd stabiel bleven. Hoe heviger de conflicten, hoe meer achteruitgang werd gemeten.

Samenwerking

Je zou kunnen veronderstellen dat mensen in oorlogstijd zich vooral met vechten bezighouden en dat dit net voordeliger is voor

© Shutterstock.com

Britse militaire begraafplaats in het Polygoonbos

dieren, omdat ze dan met rust worden gelaten. Aan de ene kant is dat zo: de landbouw en andere economische activiteiten vallen stil en jagers of stropers laten de natuurgebieden links liggen. Aan de andere kant is het duidelijk dat bijvoorbeeld guerrillastrijders en militairen hun oorlogskas spijzen door het stropen van dieren voor hun vlees of ivoor, en dat ze hun leefgebied kaal rooien.

Toch is het positief dat geen hele populaties door het oorlogsgeweld verdwijnen en dat er wel degelijk kans op herstel is. Aangeraden wordt om de natuurgebieden voortdurend te blijven monitoren en de aandacht nooit volledig te laten verdwijnen.

Dat er alsnog een algemene achteruitgang van grote herbivoren wordt opgemeten, is niet alleen aan conflicten te wijten. Door de razendsnelle ontwikkeling van het Afrikaanse continent staat de biodiversiteit danig onder druk en komt ook het leefgebied van wilde dieren in het gedrang. De afgelopen decennia zijn wildpopulaties er al met meer dan veertig procent afgenomen, zelfs die populaties van dieren die traditioneel niet worden gestroopt zoals de giraf en het jachtluipaard. Opvallend daarbij is dat dit niet per se aan de bevolkingstoename ligt. Die kan ook een gunstig effect op de dierenbestanden hebben. Het frustreert de lokale bevolking echter dat ze vaak helemaal niet in de natuurparken mag komen, terwijl ze eeuwenlang in vrede met de dieren samenleefde. Tegenwoordig bestaan er tal van projecten en fondsen die ervoor moeten zorgen dat er een grotere samenwerking komt tussen de lokale bevolking en de natuurbeheerders. Ecotoerisme, financiële compensaties na beschadiging van de landbouwgrond, en aparte waterbronnen voor de wilde dieren ver weg van de mensen laten voorzichtig positieve resultaten voor de biodiversiteit zien.

Polygoonbos

Dichter bij huis, in eigen land, is een dergelijke grootschalige studie niet gemaakt, maar ook hier is het wel duidelijk dat de natuur zich na een oorlog kan herstellen. Meer zelfs, verlaten bunkers verspreid over het land, forten rond Antwerpen en met water volgelopen bomkraters ter hoogte van Vilvoorde bevatten nu een rijkdom aan flora en fauna. Tegelijk zijn ze een stille getuige van de verschrikkingen van de oorlog voor mens en natuur. Soms werden hele bossen weggevaagd, voor het hout of door de bommen. Dieren werden massaal gedood of opgevorderd, en vele eigenaars doodden hun trouwe huis- en werkdieren nog liever zelf dan dat ze naar de vijand zouden gaan als lastdier of als voedsel.

Het Polygoonbos in het West-Vlaamse Zonnebeke was na de Eerste Wereldoorlog één groot kraterveld, als gevolg van de zware veldslagen die er hadden gewoed. Het bos ligt in het gebied waar de Slag om Passendale plaatsvond. Ondanks de heraanleg van het bos na WO I bleef er na de Tweede Wereldoorlog wederom bijna niets meer van over. Vandaag is het bos weer helemaal hersteld en is het eveneens een herdenkingsplaats, met onder meer twee militaire begraafplaatsen. Sinds enkele jaren is er ook een Vredesbos aangeplant, met herdenkingsbomen en een vredesmonument. En de natuur floreert er nu volop. Het bos is een van de belangrijkste broedplaatsen in de streek voor roofvogels geworden. Of hoe de mens ook bij ons een positieve impact op flora en fauna kan hebben, in vredestijd tenminste.

* * *

“Vooroordelen ontkrachten”

W

ie denkt dat vrijwilligerswerk alleen een tijdverdrijf is, vergist zich. Valérie Geerinck, 22 jaar, is oud-stagiair én vrijwilliger bij het huisvandeMens Brussel. Dankzij haar engagement heeft ze een transformatie ondergaan. “Mensen helpen, dat is voeding voor de ziel”, aldus Valérie. Tijd dus voor een babbel.

Álvaro Alexander Avelar

◀ Valérie Geerinck: “Telkens ik een stelling moet innemen, grijp ik terug naar de waarden van het vrijzinnig humanisme.”

“

Staan voor positivisme, solidariteit en respect

”

Hoe ben je eigenlijk bij het huisvandeMens beland?

Meer dan anderhalf jaar geleden ben ik aan mijn stage bij het huisvandeMens Brussel begonnen. Ik ben sociaal werker van opleiding, dus het leek mij erg interessant om daar ervaring op te doen. Ik heb de organisatie leren kennen via een bekende van mij, een medewerker van een huisvandeMens. Op een bepaald moment begon ik mij ook vragen te stellen, zoals: wie ben ik, wie wil ik zijn, waar wil ik naartoe en waarvoor wil ik staan? In het huisvandeMens heb ik antwoorden op mijn vragen gevonden. Na mijn stage ben ik mij dan als vrijwilliger blijven inzetten. En ondertussen ben ik afgestudeerd.

En hoe ben je in Brussel terechtgekomen? Jij komt toch niet echt uit de buurt?

Ik kom uit het Waasland, maar ik wilde mijn comfortzone verlaten. Waarom dus niet naar onze hoofdstad trekken? Dat was best wel een uitdaging. Gedurende een jaar reisde ik dan vaak heen en weer, om mijn stage te volbrengen en om te helpen. Zo heb ik aan verschillende projecten meegewerkt. Iets wat ik nooit zal vergeten, is de herdenking van de aanslagen in Brussel en Zaventem. We stapten toen mee met de herdenkingsmars waar moslims, katholieken, joden en vrijzinnigen zij aan zij door de straten van Brussel trokken. Dat vond ik wel intrigerend. Ik had echt een eenheidsgevoel. Ik werd toen ook even door VTM Nieuws geïnterviewd. *(lacht)*

Welk beeld van Brussel had je voor je engagement bij het huisvandeMens?

Als ik heel eerlijk ben, dan had ik er wel een beetje angst voor. Ik mag niet in clichés vervallen, maar veel criminaliteit kennen wij niet in het Waasland. Brussel staat er wel om bekend. Velen

zeiden me: “Je gaat daar toch niet heen als meisje?” Mijn omgeving was er niet al te happig op, maar eigenlijk ben ik in het Waasland al vaker lastiggevallen dan in Brussel. Brussel heeft dus een heel positieve indruk op mij nagelaten. In de toekomst ga ik er helaas minder vrijwilligerswerk kunnen doen wegens een fulltime tewerkstelling, maar ik mis het wel een beetje, het bruisende Brussel. Ik houd van het contrast tussen actief aan de slag zijn in Brussel en dan thuiskomen tussen de veldweggetjes.

Je hebt in het huisvandeMens Brussel allerlei ervaringen opgedaan. Wat is je het meest bijgebleven of heeft een invloed op je gehad?

Wat de vluchtelingenproblematiek betreft, is mijn visie veranderd. Verschillende mensen uit mijn omgeving staan in het - laten we zeggen - ‘negatieve kamp’ met betrekking tot vluchtelingen. Door mijn opleiding, maar vooral door mijn engagement bij het huisvandeMens Brussel ben ik anders beginnen te denken.

Door mee te werken aan activiteiten en projecten ben ik in contact gekomen met mensen die zich in zulke omstandigheden bevinden. Zo is het mij op termijn ook duidelijk geworden waarvoor ik wil staan. Ik wil staan voor positivisme, solidariteit en respect. En telkens ik een stelling moet innemen, grijp ik terug naar de waarden van het vrijzinnig humanisme.

Lig je dan nu vaker in de clinch met je omgeving die nog steeds het negatieve discours hanteert?

Ja, toch wel. Ik heb ergens het gevoel dat ik ‘het licht heb gezien’. Ik vraag mij soms af hoe het komt dat ik in het verleden in dat negatieve discours ben meegegaan. Pas op, je wordt gemakkelijk meegesleept, want de zware leuzen worden je constant naar het

Valérie, samen met medewerkers en vrijwilligers van het huisvandeMens Brussel, aan de slag tijdens een actie voor Music for Life

hoofd geslingerd. Maar nu ga ik écht de discussie aan. Inmiddels heb ik voldoende zelfvertrouwen om de dialoog aan te gaan. Vroeger was ik bang om mijn mening te uiten, maar nu beschik ik over een stevig rugzakje om voor mijn standpunten op te komen.

Je hebt aan verschillende projecten meegewerkt, onder meer aan Music for Life. Vond je dat een nuttige tijdsbesteding?

Ik vind dat die acties van Music for Life broodnodig zijn, ook om een bepaalde doelgroep in de kijker te zetten. In Brussel hebben we geld ingezameld voor Clubhouse, een organisatie die mensen met een psychische kwetsbaarheid een nuttige tijdsbesteding wil geven. Zo hebben wij samen met hen spaghetti gemaakt. Nadien hebben we porties verkocht ten voordele van die organisatie. Het was voor mij echt een meerwaarde om dat project samen met de mensen van Clubhouse te realiseren. Zo heb ik hen leren kennen en heb ik ineens ook een aantal vooroordelen kunnen ontkrachten. *(lacht)*

Stel, je krijgt een bedrag om je eigen project voor Music for Life op te starten. Welke kwetsbare doelgroep raakt in dat geval je gevoelige snaar?

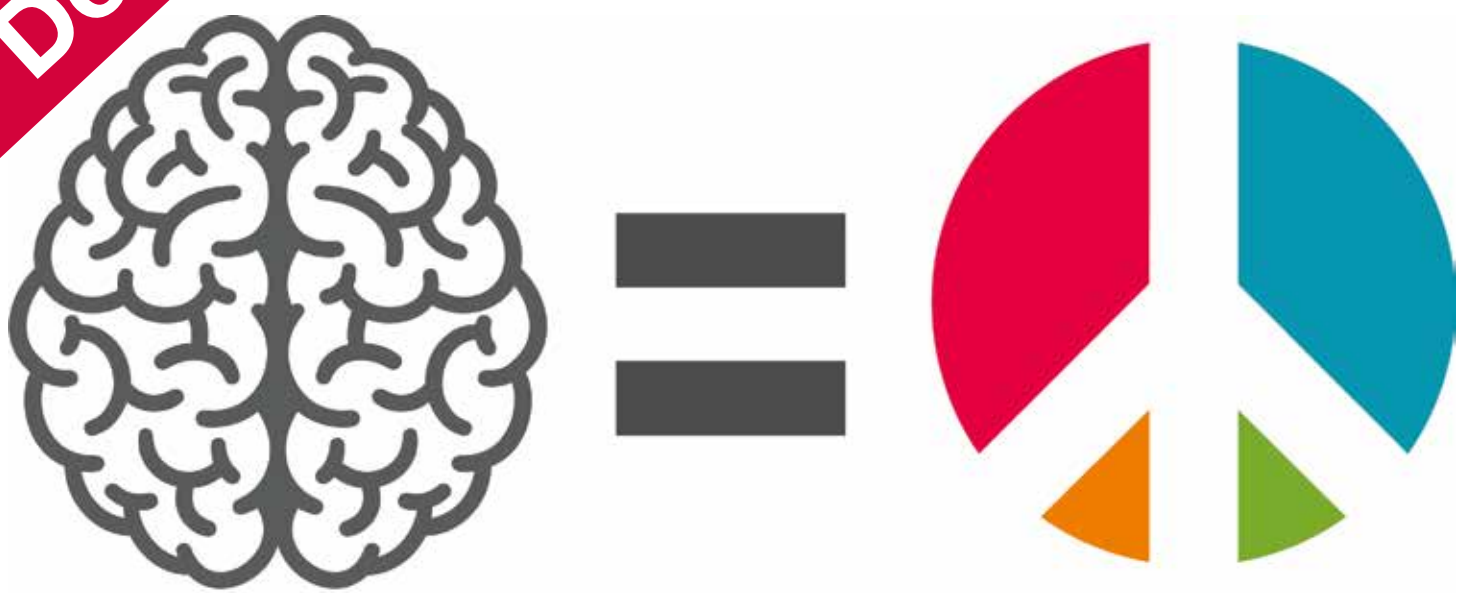
Ik zou dan toch wel iets voor vluchtelingen organiseren.

Waarom?

Wel, ik kan mij heel goed in de situatie van die mensen inleven. Ik denk dat veel mensen hier niet stilstaan bij de redenen waarom vluchtelingen hun land verlaten. Je trotseert de zee niet zomaar op een gammel bootje. Wat zou je zelf doen, indien je in een land woont waar je geliefden in gevaar zijn? Met mijn project zou ik geld inzamelen, maar het doel zou toch vooral zijn om mensen bewust te maken. Ik speel soms met het idee om vluchtelingen in beeld te brengen zoals de Facebookpagina *Humans of New York* dat deed. Die verhalen naar buiten brengen, dat vermenschelijkt, en ik vind dat dit vandaag de dag ontbreekt. Dus, de zin is er, maar de tijd voorlopig niet. Misschien moet het idee ook nog een beetje rijpen. *(lacht)*

Wat zeg je tegen mensen die nog twijfelen om een actie voor Music for Life op touw te zetten?

Zeker doen! Kom uit je comfortzone, ook al heb je twijfels. Stap gerust een huisvandeMens binnen. Ze zullen je daar met open armen ontvangen. Iets doen voor mensen, mensen helpen, dat is voeding voor de ziel.

REDE IS VREDE

www.deMens.nu/redevrede

18 Vrede, een kwestie van rede én liefde
Een filosofische bespiegeling

22 In Flanders Fields Museum
Een museum met een missie

26 “Zelf aan het stuur van je leven staan”
Geweldloze of verbindende communicatie

28 Jongleren
Jongeren aan het woord

30 Nooit meer oorlog herdenken
Versteende getuigenissen uit WO I

32 Een zinnig gesprek
Discussie en debat over vrede

36 The Flowers of War
Muziek van gesneuvelde componisten

40 Visionaire vredesduiven van de 21ste eeuw
Vijf ontwapenende portretten

43 Doordacht
Een verzameling weetjes en tips

Vrede, een kwestie van rede én liefde

Een filosofische bespiegeling

© Shutterstock.com

Ondanks het globale bloedvergieten vormt de twintigste eeuw ook de tijd waarin het pacifisme aan de oppervlakte kwam drijven en de vredesbeweging wereldwijd van zich liet horen

M

ake love, not war. Met die alom bekende leuze wilde een generatie vredelievende dromers in de jaren zestig een einde maken aan de oorlog in Vietnam. Bij uitbreiding moesten alle oorlogen én het kapitalistische wereldsysteem, onder druk van grote idealen en geweldloos verzet, eraan geloven. Meer dan vijftig jaar na het ontstaan van die hippieleuze is er nog steeds oorlog in de wereld. Kan liefde ooit de eeuwigdurende oorlogsdrijf van de mens overwinnen?

Bert Goossens

Alle wereldreligies verkondigen een boodschap van vrede en liefde, maar tegelijk bevatten de heilige geschriften ook minder vredelievende passages: alles staat of valt met de interpretatie van die teksten

Oorlog in tijden van liefde

Liefde kent vele gezichten: we kunnen liefdevolle gevoelens koesteren voor een partner, een kind, een ouder, een land, een vereniging, een ideologie, een god ... Niet zelden echter ontsteekt die liefde net het oorlogsvuur.

Eeuwen voor het begin van onze jaartelling dichtte Homeros over de tienjarige strijd om Troje. De mythologische oorsprong van de oorlog zou bij de Trojaanse koningszoon Paris liggen, die uit de godinnen Hera, Athena en Aphrodite de mooiste moest kiezen. Paris' keuze viel op Aphrodite, die hem de bevallige Helena, de vrouw van de Spartaanse koning Menelaos, had beloofd. Paris ontvoerde Helena naar zijn heimat en vervolgens trokken alle Grieken, onder leiding van Menelaos' oorlogszuchtige broer Agamemnon, ten oorlog tegen Troje.

In de klassieke oudheid was oorlog onlosmakelijk verbonden met het leven. De Griekse filosoof Herakleitos bijvoorbeeld zag oorlog of conflict als 'oorzaak van alles', alsof het een wezenlijke natuurkracht vormde. De oude Grieken en Romeinen dweepten met de heroïek van de *Ilias*. Het verhaal inspireerde de Macedonische koning Alexander de Grote om grote delen van Azië te veroveren. Zijn doel was evenwel niet de liefde, maar roem en onsterfelijkheid.

Veel geleerden uit de oudheid dachten na over hoe en onder welke voorwaarden oorlog kon plaatsvinden. Een 'rechtvaardige oorlog' bleek evenwel een zeer rekbaar begrip.

De Romeinse senator en filosoof Cicero bijvoorbeeld holde het zelfverdedigingsrecht uit om de vele Romeinse slachtpartijen te kunnen verantwoorden.

Ook vandaag beroepen grootmachten zich op het zelfverdedigingsrecht om bepaalde militaire acties, ver van huis, te rechtvaardigen. Denk maar aan de invasie in Irak, waarbij de toenmalige Amerikaanse president George W. Bush en de voormalige Britse premier Tony Blair een *war on terror* voerden binnen het kader van de *national security*. Newspeak om andere, geopolitieke belangen te dienen.

De kerkgeleerde Augustinus werkte de theorie van de rechtvaardige oorlog verder uit. Eeuwenlang zouden vorsten ze aanwenden om oorlogje te spelen en hun voetvolk de vernieling in te sturen.

Want God is liefde

Je vindt er geen maagden,
geen lepels van goud.
Die heilige geschriften
zijn verwarrend en oud.
Er staat niet geschreven
dat elke zot
mag misbruiken en moorden
in de naam van God.
Want God is liefde
en zeker geen haat.
(...)

Uit: *Hemel*, Bart Peeters.

Als we in de geschiedenis op zoek gaan naar een boodschap van *peace and love* komen we al snel bij de wereldgodsdiensten uit.

Alle grote religies bevatten teksten met de boodschap om van anderen te houden en het nemen van menselijk leven te vermijden. In het boeddhisme is de afwijzing van moord het eerste van de vijf voorschriften. De leer van het hindoeïsme omvat geweldloosheid en eerbied voor alle leven. Het jainisme verwerpt het nemen van elke vorm van leven. De Koran stelt dat je het door God geschapen leven niet mag doden, en de Bijbel en de Thora vatten het simpel samen in het gebod: jij zal niet doden (of jij zal niet moorden).

Tegelijkertijd bevatten de heilige geschriften ook passages die minder vredelievend ogen. Mozes predikt in het Oude Testament de moraal van oog om oog, tand om tand. In het Nieuwe Testament ziet de vreedevolle Jezus er geen graten in om met behulp van een zweep enkele veehandelaren uit de tempel te jagen.

Heilige geschriften bevatten een divers aanbod aan ethische perspectieven. Alles staat of valt natuurlijk met hoe men de religieuze teksten wil lezen en interpreteren, en bovenal, of men de vredesboodschap ook laat gelden voor zij die een ander (of geen) geloof aanhangen.

Religieuze voorschriften inspireerden Mahatma Gandhi en Martin Luther King in

Het valt niet te miskennen dat de Verlichting, waarbij de rede als hoogste goed wordt beschouwd, een bakermat vormt voor onze huidige vredevolle samenlevingsvorm: de seculiere rechtsstaat

hun geweldloos verzet en Leo Tolstoj in zijn anarchistisch pacifisme. Dat religie evenwel kan motiveren om het zwaard op te nemen, bewijzen de vele heilige oorlogen, vroeger en nu.

Het idee van een eeuwige vrede wordt in de meeste religieuze denkbeelden voorbehouden voor een hiernamaals, waardoor het conflictueuze aardse leven toch wat draaglijker aanvoelt.

Rede is vrede

Je kan de vraag opwerpen of het niet eerder de rede dan de liefde is die de basis heeft gelegd voor het relatief vreedzaam samenleven dat we vandaag als West-Europese burgers mogen ervaren.

Het valt niet te miskennen dat de Verlichting, waarbij de rede als hoogste goed wordt beschouwd, een bakermat vormt voor onze huidige vredevolle samenlevingsvorm: de seculiere rechtsstaat.

Tijdens de Verlichting veranderde het politieke denken. Vrede was, net als andere maatschappelijke thema's, niet langer een zaak exclusief voor vorsten en machthebbers. De samenleving werd voortaan gesmeed door een sociaal contract tussen burgers en machthebbers, die de openbare orde handhaafden en de vrede moesten bewaren.

De vredesgedachte stopte bij de Verlichtingsdenkers niet aan de landsgrenzen. De Duitse filosoof Immanuel Kant stelde de oprichting van een federatie van vrije repu-

blieken, bestuurd door verlichte burgers, als voorwaarde voor wereldvrede. Supranationale instellingen zoals de Verenigde Naties en de Europese Unie streven vandaag diezelfde gedachte na.

Vrede is zoveel meer dan de afwezigheid van oorlog. Vandaag kunnen we ons geen vredevolle maatschappij indenken zonder de vrijwaring van de universele mensenrechten. De denkbeelden van Plato en Thomas Hobbes, die vrede alleen mogelijk achtten in een autoritaire staat waarin de individuele vrijheden moeten wijken, mogen we netjes klasseren.

Ons betere ik

De Canadese psycholoog Steven Pinker zet de stelling dat rede tot meer vrede leidt kracht bij in zijn boek *Ons betere ik. Waarom de mens steeds minder geweld gebruikt*.

Gewapend met een resem cijfers en statistieken argumenteert hij dat er nog nooit zoveel vrede is geweest in de wereld. Door de eeuwen heen is de mens minder gewelddadig geworden. In premoderne samenlevingen sloeg men elkaar om de haverklap de kop in. Traag maar gestaag bouwden mensen aan samenlevingen die samenwerking en vrede faciliteerden, met als orgelpunt de moderne seculiere rechtsstaat. Vandaag heerst in het grootste deel van de wereld vrede.

Pinker beroept zich voor zijn vredestheorie onder andere op het werk van socioloog Norbert Elias. Die stelde dat de Europeanen in de loop van enkele eeuwen leerden hun impulsen te beheersen, de langetermijn-

gevolgen van hun handelingen te voorzien en rekening te houden met de gedachten en gevoelens van anderen. Een cultuur van eer, waarbij wraak een centraal gegeven vormde, maakte plaats voor een cultuur van waardigheid, waarbij men de emoties in bedwang probeerde te houden.

Wat Pinkers werk boeiend maakt, is dat hij naast het historische luik ook aandacht heeft voor de psychologische dimensie van vrede. Hij beschrijft hoe enkele innerlijke demonen leiden tot geweld: instrumenteel geweld, gewelddadige ideologie, wraak, sadistisch genoeg, roem en macht ...

Het is dankzij onze ontwikkeling van de 'goede engelen', empathie, zelfbeheersing, moreel besef en gebruik van de rede, dat we als samenleving in staat zijn om vrede te faciliteren. Pinker gelooft met andere woorden niet dat de beschaving maar een dun laagje vernis is. We zijn als mensen vanaf de moderniteit geleidelijk aan minder wreed geworden. De Canadese psycholoog meent evenwel niet dat de agressieve kant van de mens ooit volledig gaat verdwijnen. Die zit te sterk ingebakken in onze biologische natuur. Een gezonde dosis agressie is vanuit een evolutionair perspectief ook nodig voor de mens om te overleven.

Pragmatisch pacifisme

Een vaak gelezen kritiek op Pinker is dat hij creatief omspringt met cijfergegevens om zijn vooruitgangsoptimisme kracht bij te zetten. Het valt niet te miskennen dat de twintigste eeuw, met onder andere twee

Cultuurhistoricus David Van Reybrouck pleit voor een actieve vredeseducatie binnen en buiten de schoolmuren: niet alleen de spelregels van onze samenleving aan jongeren meegeven, maar ook hun empathische vermogens aanscherpen

Wereldoorlogen, bijzonder wreedaardig was. De stelling dat het vroeger mogelijk nog slechter was, klinkt weinig overtuigend. De Koude Oorlog had het potentieel om uit te draaien op een allesvernietigende Apocalyps en wat als er anno 2018 een kernraket in handen van een groep terroristen valt? Alle statistische vooruitgang kan in één actie worden weggevaagd.

Ondanks het globale bloedvergieten vormt de twintigste eeuw ook de tijd waarin het pacifisme aan de oppervlakte kwam drijven. De beweging werd bruusk verstoord door de twee Wereldoorlogen en lange tijd gemarginaliseerd. Ze vond echter in de jaren na de Tweede Wereldoorlog haar tweede adem.

Het pacifistische gedachtegoed, waar de leuze *make love, not war* op steunt, kan eng worden ingevuld als het volledig afzweren van geweld. Een meer pragmatische invulling keurt oorlog principieel af, maar accepteert de mogelijkheid om geweld te gebruiken voor zelfverdediging en bescherming van de kwetsbaren.

Pacifisme houdt sociale actie in en onderscheidt zich daarmee van het passieve *pray for peace*. Activisten die ijveren voor democratie, mensenrechten, ontwapening, (gender)gelijkheid ... hebben door de jaren heen belangrijke bijdragen aan het pacifistische gedachtegoed geleverd.

Politiek werd het pacifistische gedachtegoed uitgedragen door onder anderen Mahatma Gandhi, Martin Luther King en

Nelson Mandela; individuen die tot op vandaag tot de verbeelding spreken.

Op zondag 23 oktober 1983 bereikte het pacifistische protest in België zijn hoogtepunt. Ruim 400.000 mensen protesteerden toen tegen de plaatsing van Amerikaanse en Russische kernraketten in West- en Centraal-Europa. Tot nu toe de grootste manifestatie die ons land heeft gekend.

Empathie in actie

Het menslievende pacifisme heeft zijn limieten. Geopolitieke belangen domineren nog steeds de politieke wereldagenda en ondanks massale straatprotesten blijft de wapenlobby in de Verenigde Staten haar eigen wetten schrijven.

Tegenwoordig worden de meeste oorlogen uitgevochten in landen tussen gemeenschappen die door etniciteit, taal, religie en/of geografie worden verdeeld. Terreur tegenover burgers is hierbij de vaakst gebruikte oorlogsstrategie.

Alleen door rede én liefde kunnen we samenlevingen binden en conflicten, die in hun meest radicale vorm in terreurdaden uitmonden, ontmijnen. De Vlaamse schrijver en cultuurhistoricus David Van Reybrouck breekt in *Vrede kun je leren*, geschreven samen met psychotherapeut Thomas d'Ansembourg, een lans voor een actieve vredeseducatie binnen en buiten de schoolmuren. We moeten niet alleen de spelregels van onze samenleving aan onze jongeren meegeven, aldus Van Reybrouck,

maar ook hun empathische vermogens aanscherpen.

Vandaag krijgt ook de oorlog in ons hoofd meer en meer aandacht. Want hoe vredig is ons bestaan, wanneer we kampen met stress, een laag zelfbeeld of andere psychologische problemen? We kunnen pas spreken van een volkomen vreedzame samenleving als we naast de verdrinkende vluchtelingen en slachtoffers van terreur ook de pesterijen, zelfdodingen, burn-outs ... tot een absoluut nulpunt kunnen reduceren.

Liefde en zorg voor de (mede)mens blijft ook anno 2018 een humanistisch ideaal om na te streven.

Meer weten?

- *Philosophy of War & Peace*, Danny Praet (ed.), VUBPress, 2018.
- *Peace. A History of Movements and Ideas*, David Cortright, Cambridge University Press, 2008.
- *Ons betere ik. Waarom de mens steeds minder geweld gebruikt*, Steven Pinker, Uitgeverij Contact, 2011. Pinker is op 10 november 2018 te gast op het filosofiefestival Nacht van de Vrijdenker in Gent. Meer info op: www.nachtvandeVrijdenker.be
- *Vrede kun je leren*, David Van Reybrouck en Thomas d'Ansembourg, De Bezige Bij, 2017.

In Flanders Fields Museum

Een museum met een missie

Wouter Sinaeve, educatief medewerker van het In Flanders Fields Museum: jongeren worden aangespoord om zelf te gaan nadenken, en meestal leggen ze automatisch de link tussen toen en nu

eper, vredesstad: het is geen holle slogan. Het In Flanders Fields Museum vertelt het verhaal van de Eerste Wereldoorlog, maar laat elke bezoeker ook nadenken over oorlog en vrede de dag van vandaag. Het museum ontwikkelde onder andere een aantal workshops herinneringseducatie die specifiek op jongeren zijn gericht. Educatief medewerker Wouter Sinaeve licht toe.

Lieve Goemaere

Net bij dat ene graf het authentieke verhaal van die ene gesneuvelde soldaat vertellen, dat spreekt jongeren meer aan dan hen om de oren slaan met cijfers en weetjes

Wat wordt er precies bedoeld met herinneringseducatie?

Herinneringseducatie is het terugblikken op conflicten uit het verleden, om van daaruit lessen te trekken voor het heden. Het In Flanders Fields Museum is een pionier op dat vlak, en heeft een uniek uitgangspunt. Wij vertrekken namelijk van de visie: oorlog overkomt mensen. Al te vaak hoor je alleen de stem van de overwinnaar, die een heroïsch verhaal vertelt over hoe de tegenpartij op de knieën werd gedwongen. Je hoort zelden iets over de impact op de gewone mens. Daar willen wij verandering in brengen. Onze insteek is: een oorlog heeft alleen verliezers. Van zodra de eerste stap naar oorlog wordt gezet, kunnen er geen winnaars meer zijn.

Hoe vertalen jullie die insteek naar de praktijk?

Veel te lang stond niemand stil bij de slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog. Daarom zijn wij die gaan opsporen, en letterlijk beginnen te tellen hoeveel slachtoffers hier op Belgische bodem zijn gevallen. Dat bleek een echt huzarenwerk, een enorm groot onderzoek dat nog steeds niet ten einde is, want er blijven nieuwe bronnen opduiken.

Zo ontdekten we bijvoorbeeld dat er maar liefst 126 landen bij betrokken waren. Dat is wel wat anders dan wat we vroeger hoorden: dat de Duitsers streden tegen de Belgen, de Fransen, de Engelsen, en uiteindelijk ook de Amerikanen. Welnu, 126 nationaliteiten: om het even wie in zijn familiegeschiedenis gaat graven, komt op een bepaald moment uit bij de Eerste Wereldoorlog. Ter illustratie: Mustafa, een taxichauffeur van Marokkaanse origine, moest een aantal uren in leper wachten op een onderzoeker die hij naar ons museum had gebracht. Ik besloot om hem een ticket voor het museum te geven. "Bedankt," zei hij, "dan kan ik iets over jullie oorlog leren." Na het overleg kom ik opnieuw bij Mustafa, die best wel aangegrepen was door zijn bezoek aan het museum. Ik stelde voor om de Franse militaire begraafplaats Saint-Charles de Potyze te bezoeken, waar verschillende Marokkanen begraven liggen. Dat zagen zowel Mustafa als de onderzoeker zitten. Ik geef hen wat uitleg ter plekke, en Mustafa wandelt daarna lukraak over de begraafplaats terug naar zijn taxi. Tot hij plots blijft staan. Ik zie dat hij zich vreemd gedraagt, en ga naar hem toe. Blijkt hij bij een graf

van een naamgenoot te staan. Hij was volledig van de kaart. Later is Mustafa nog enkele keren naar dat graf teruggekeerd, samen met zijn broers. Begrijp je wat ik bedoel? Hij had het eerst over jullie oorlog, en plots werd het ook zijn oorlog. Daar draait het museum uiteindelijk om: de oorlog gaat ons allemaal aan. En wanneer krijgen we voeling met elkaar, leren we elkaar begrijpen, gaan we misschien kunnen overeenkomen? Als we ons verbonden en betrokken voelen.

Op hoeveel slachtoffers zijn jullie uiteindelijk uitgekomen?

600.000! Dat zijn er ontieligelijk veel meer dan waarvan men altijd was uitgegaan. Dat zijn dus meer dan een half miljoen mensen, met plannen, wensen en dromen. Om dan nog niet te spreken over de impact op hun omgeving. Al die namen staan in onze namenlijst, en voor elk slachtoffer werd een beeldje gemaakt. Koen Vanmechelen realiseerde het kunstproject ComingWorldRememberMe: 600.000 beeldjes zijn op een voormalig stukje niemandsland in het bezoekerscentrum De Palingbeek in leper te vinden, en herinneren ons aan de zinloosheid van oorlog.

Op een voormalig stukje niemandsland in het provinciedomein De Palingbeek in leper bouwde Koen Vanmechelen de land-art-installatie *ComingWorldRememberMe*: 600.000 beeldjes voor 600.000 slachtoffers, nog te bezoeken tot 11 november 2018

Het In Flanders Fields Museum brengt niet zomaar geschiedenis, maar heeft een boodschap?

Inderdaad. We zitten hier in een stad die na de Eerste Wereldoorlog volledig verwoest was, en daarna uit zijn as is verzezen. Ieper profileert zich als vredesstad, en dat mag niet zomaar een sympathieke slogan zijn. We reiken bijvoorbeeld elke drie jaar de Vredesprijs uit. In 2017 ging die naar de Syrische White Helmets (een vrijwilligersorganisatie actief te midden van het oorlogsgeweld in hun land, red.). Toen ze hun prijs kwamen ophalen, waren ze erg onder de indruk van Ieper. Ze zeiden: "Wauw, zie je wel dat het kan. Een eeuw geleden lag alles hier plat, en kijk eens hoe alles nu floreert." Dat gaf hen hoop. Die boodschap willen wij als stad én als museum brengen: "Er is altijd hoop. Vrede is mogelijk." Zeker voor jongeren is dat erg belangrijk.

Hoe pakken jullie dat dan concreet aan?

We bieden heel wat workshops aan, bijvoorbeeld over het propagandaverhaal. We lichten een aantal mechanismen toe,

zoals het wij-zij-denken, waarbij twee partijen tegenover elkaar worden gezet. "Er zijn twee soorten mensen, wij en de anderen. Wij zijn de goeden, en de anderen zijn de slechten." Eens men daarvan overtuigd is, is het heel simpel. Zijn er problemen, dan hebben de anderen daar schuld aan. Dan heb je zelf geen enkele verantwoordelijkheid, en dan los je het probleem op door een muur rond de slechten te bouwen, of door hen simpelweg uit de weg te ruimen. Veel jongeren leggen automatisch de link met het heden. We gaan ook in op de vraag: wat maakt de Eerste Wereldoorlog anders dan alle oorlogen daarvoor? Blijkt dat er op het vlak van wapens een enorme evolutie is geweest. Met een geweer bereik je niet veel in de loopgraven, maar een handgranaat maakt het doden heel wat doeltreffender en onpersoonlijker. Zo vervaagt stilaan een wet binnen het oorlogvoeren, namelijk het oorlogsrecht, dat zegt dat er een onderscheid is tussen strijders en niet-strijders. Want met een geweer weet je op wie je mikt. Met een granaat is dat niet meer het geval. Opnieuw leggen jongeren vanzelf de link met hedendaagse oorlogsvoering.

Jullie maken het verhaal van de oorlog eigenlijk concreet?

Absoluut. De regio in en rond Ieper leent zich er perfect toe: overal, echt overal, vind je hier sporen en restanten van Wereldoorlog I. We geven geen droge geschiedenisles en slaan jongeren niet met data en cijfers om de oren. We confronteren hen met wat een oorlog doet, en we laten hen er zelf over nadenken, aan de hand van een Duitse steelgranaat bijvoorbeeld. Dat is een soort conservenblik met een stok aan, waarin je meestal de restanten van een Duitse helm vindt, in kleine scherpe stukjes, samen met wat springstof. Die granaten moeten natuurlijk eerst gemaakt worden, en op de steel lezen we dat dat gebeurde in de fabriek van AEG - de fabriek van onze wasmachines en drogers. Kijk eens aan! Blijkbaar zijn er dus mensen die, dag in dag uit, zulke handgranaten fabriceerden. Maar goed, een mens moet nu eenmaal ergens zijn brood mee verdienen. We gaan nog een stap terug. Ooit bedacht iemand: laat ik eens iets ontwerpen dat ontploft als ik het weggooi, om op die manier zoveel mogelijk slachtoffers te maken. Zo lichten

leper toont dat mensen nooit de hoop mogen verliezen: honderd jaar geleden was de stad volledig verwoest, vandaag floreert leper als nooit tevoren

we een aantal processen stap voor stap toe, en vragen we jongeren wat zij daarvan denken. Het museum en de workshops zitten vol triggers die je zelf doen reflecteren. Verontwaardiging is vaak het gevolg.

Richten jullie je tot alle leeftijden?

Neen, we ontvangen alleen klasgroepen van tien tot achttien jaar - vanaf eind vierde, begin vijfde leerjaar dus. Vanaf die leeftijd kunnen kinderen de wereld in een bredere context plaatsen, en meer openstaan voor de grijswaarden tussen zwart en wit. Dat is een must als je over oorlog praat. Natuurlijk kan je het museum wel als gezin met jongere kinderen bezoeken, omdat je dan direct en individueel in interactie kan gaan. Vooral de persoonlijke getuigenissen, waarbij iemand op je toestapt en zijn persoonlijk verhaal begint te vertellen, spreken hen aan. Of het speelgoed uit die tijd, zoals het bierviltje met een afbeelding van een Duitser erop. Als je goed mikte, en recht in zijn achterste schoot, kreeg je zes punten. Of de pijpjes in de schietkraam in de vorm van een

Duitser. De boodschap was duidelijk: knal hem kapot, en je hebt gewonnen.

De kritiek op herinneringseducatie is dat je situaties van toen niet zomaar naast die van nu kan leggen, en dat het verleden soms te veel om emotionele redenen wordt gebruikt.

Het klopt: je mag heden en verleden niet zomaar naast elkaar leggen. We leven in een andere context, met andere verhalen, andere achtergronden. Aan de andere kant: de feiten zijn wat ze zijn. De mechanismen die toen speelden en die de oorlog in de hand hebben gewerkt, spelen de dag van vandaag nog steeds, en zouden enorm luide alarmbellen moeten doen afgaan.

En jullie zijn er om mee aan die alarmbel te trekken?

We vechten soms tegen de perceptie: "Het In Flanders Fields Museum bestaat vooral voor het toerisme en de lokale commercie in leper." Net daarom probeer ik mastodontbegraafplaatsen te vermijden, want die beginnen inderdaad steeds meer op toeristische trekpleisters te lijken.

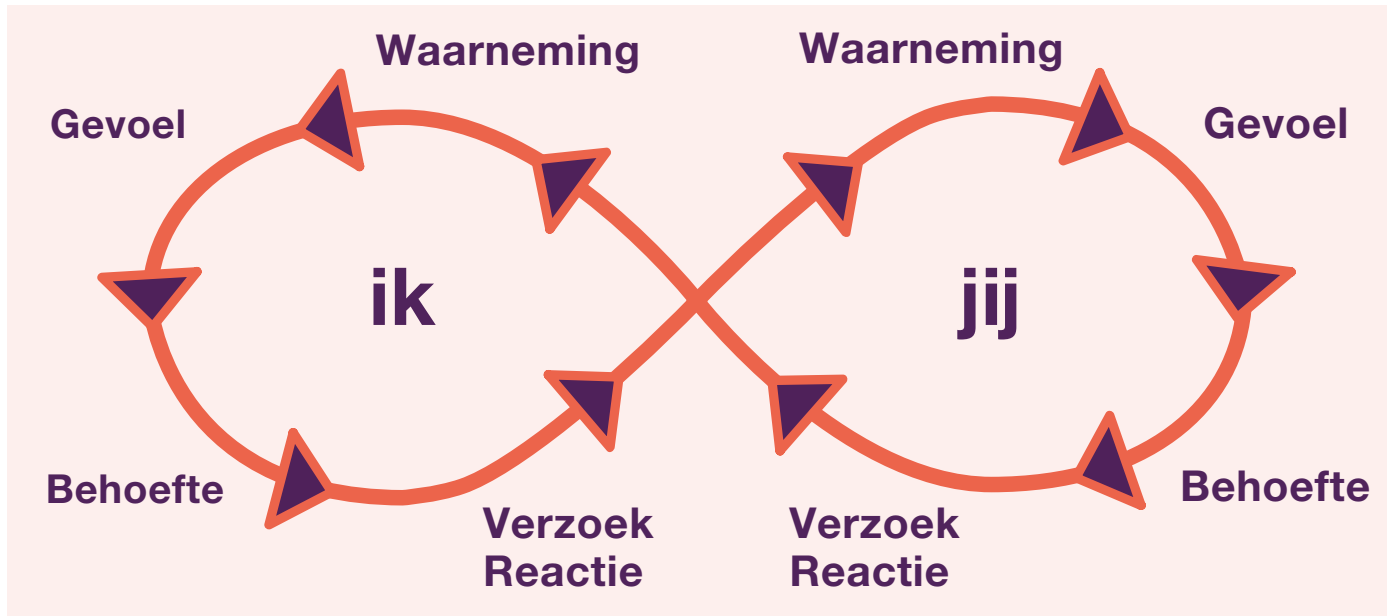
Ik neem mijn klasgroepen liever mee naar minuscule begraafplaatsen, waar ik, precies bij zijn graf, het verhaal van die ene kerel breng, die dacht: "Eventjes mijn snelle bijdrage aan die mooie oorlog leveren, en met geld en roem overladen naar mijn vaderland terugkeren." Het is voor de meesten van die mannen jammer genoeg totaal anders uitgedraaid.

"Die mooie oorlog", dat klinkt ook zo fout.

En toch werd hij op die manier bekeken. Wereldoorlog I was de oorlog die "een einde aan alle oorlogen" ging maken. Maar we zijn sindsdien niet meer gestopt! En net dat is het bestaansrecht van ons museum. Dat zie je ook letterlijk. Het vernieuwde museum opende zes jaar geleden zijn deuren. We stelden toen een lijst op met alle conflicten die er op dat moment in de wereld waren. Wat blijkt nu? Die lijst is nog steeds bijzonder lang. Zolang wij geen streep kunnen trekken onder die opsomming, zolang moeten wij ons werk blijven verderzetten.

“Zelf aan het stuur van je leven staan”

Geweldloze of verbindende communicatie

Het model van geweldloze communicatie werd door de Amerikaanse psycholoog Marshall Rosenberg ontwikkeld: de vier basisstappen van het proces zorgen voor een oneindig verbindende stroom van communicatie

“Wees de verandering die je in de wereld wil zien”, zo luidt een citaat van Mahatma Gandhi. Wat kunnen we, met andere woorden, dagelijks zelf doen om meer vrede te creëren? We vragen het aan Ria Verplancke, trainer in geweldloze communicatie. “Communicatie is een brug leggen, zodat we naar elkaar komen. Daarom is het een hoeksteen van een vredevolle samenleving.”

Mieke Werbrouck

Hoe kunnen woorden ontwapenen?

De eerste stap is de communicatie met jezelf, de tweede stap die met de ander. Als je negatief naar jezelf kijkt, kijk je ook negatief naar de wereld. Als je jezelf niet waardeert, hoe wil je dan dat de ander jou waardeert? Geweldloze communicatie is een methode om vredevol in verbinding te komen met jezelf en daardoor ook met de ander. Met als enige doel om wat je gemeenschappelijk hebt alle aandacht te geven. Communicatie is wat we *en commun* hebben. Meestal

kijken mensen echter vooral naar het verschil als ze met elkaar in contact komen. Ze voeren onbewust een machtsstrijd, zowel met zichzelf als met de ander.

Hoe kan je oefenen in geweldloze communicatie?

Je hebt vier basisstappen. De eerste stap bestaat erin de feiten aan te geven in plaats van te oordelen of te interpreteren. “Ik zie, ik hoor, ik stel vast ...” in plaats van “Ik denk, of ik vind”, want dat is al een stap verder

dan de werkelijkheid. Bij de waarneming van de feiten blijven, is al een hele oefening. De tweede stap is je gevoel beschrijven; wat de feiten met je doen, niet hoe je erover denkt. Dan ga je als derde stap jouw behoefte uitdrukken; wat je nodig hebt. En als laatste verzoek je concreet wat je graag zou hebben, niet wat je eisen zijn.

Kan je dat met een voorbeeld illustreren?

Je kan bijvoorbeeld zeggen: “Als ik zie dat jij in de zetel ligt met je ogen dicht (waarne-

Ria Verplancke: "Mijn vrijzinnige achtergrond is een belangrijke invalshoek om mij met communicatie bezig te houden: de mens centraal stellen, open en onbevooroordeeld naar de ander kijken en luisteren, met een bewuste intentie om waar het kan verbinding te bereiken."

ming), dan voel ik mij daar triest bij (gevoel). Want het is voor mij belangrijk dat ik voel dat ik word gehoord (behoefte). Zie je het zitten om mij aan te geven dat je naar mij luistert (verzoek)?" En dan kan de ander reageren met: "Het is niet omdat ik mijn ogen dichtdoe dat ik niet naar je luister, ik heb jou gehoord." Maar als jij agressief zegt: "Je luistert nooit naar me", dan voelt de ander zich ook niet gehoord, want misschien luistert hij wel.

Moet je dat model strikt opvolgen om tot resultaat te komen?

Veel mensen die de vier stappen leren, passen die rigoureus toe. Maar het proces van geweldloze communicatie is dynamisch en mag spontaan vloeien. Kijk eerst en vooral naar jouw intentie. Heb je de intentie om met de ander in verbinding te komen, of zoek je een middelje om op een mooie manier jouw eisen te formuleren? Als je geweldloze communicatie beschouwt als een trukendoos, zal er geen vrede komen. Als jouw intentie verbinding is, vormt het geen probleem als je eens een stap overslaat of als stap twee voor stap één komt.

Welke ervaringen als coach blijven je bij?

Als ik blokkades bij mensen kan helpen verdwijnen. Zo had een meisje met talent voor vioolspelen enorme faalangst als ze moest optreden. Ik oefende in geweldloze communicatie met haar en haar leraar. In een dagboek verwoordde ze wat ze nodig had en wat haar blokkeerde. Met zichzelf in verbinding komen en dat ook verwoorden, was een belangrijk proces. Uiteindelijk neemt ze nu zonder probleem aan wedstrijden deel. Ik maak ook vaak mee hoe koppels hun relatieproblemen anders beleven eens ze anders communiceren.

Kan je geweldloze communicatie toepassen op de werkvloer?

Het eerste wat ik dan aanreik is dat collega's geen vrienden hoeven te zijn. In een werkcontext gaat het over je werk en je gedrag, en niet over hoe een persoon in elkaar zit. Als je dat duidelijk kadert en afbakent, krijg je een afstand en wordt een ander gesprek mogelijk.

Is geweldloze communicatie altijd geschikt?

Nee, je hebt ook posities waarin je opdrachten en instructies geeft. Zoals een ouder aan zijn kinderen en een directeur aan zijn medewerkers, dat is vergelijkbaar. Een leider uit zich als leider op het moment dat er leiderschap nodig is. Elke medewerker en elk kind kan een leider verdragen als die duidelijk is. Want een goede leider houdt rekening met iedereen rond zich. Maar als je geweldloze communicatie op een bedekte manier gebruikt om eigenlijk toch een order te geven, dan voelt de ander zich gemanipuleerd en gaat hij tegenstribbelen. Dat vraagt oefenen en heel dicht bij jezelf staan. Wil ik een bevel geven of laat ik een keuzevrijheid, en uit ik duidelijk het verschil?

Hoe kan je geweldloze communicatie als ouder toepassen?

Als ouder vraag je bijvoorbeeld aan je kind wat ervoor zorgt dat hij of zij de kamer niet opruimt als je erom verzoekt. Dan pols je even bij je kind: "Is het omdat je dat niet graag doet, omdat je geen tijd hebt, omdat je niet graag een bevel van mij opvolgt en wil tonen dat je meer vrijheid wil, omdat je graag tussen de rommel leeft ...?" Op die manier kan het kind aftoetsen wat de reden is. Een kind naar zichzelf leren kijken, is een enorm cadeau.

Aan wie hebben we het model van geweldloze communicatie te danken?

De grondlegger is Marshall Rosenberg, een Amerikaanse psycholoog. Hij dokterde de methode uit en schreef er boeken en werkboeken over. Hij paste dit proces ook toe en bereikte er in tal van situaties vrede mee. Een van zijn eerste realisaties was op een school waar gemeenschappen van zwarte en blanke kinderen niet overeenkwamen. Hij werkte ook vaak mee aan vredesgesprekken in het Midden-Oosten. Bij onderhandelingen kan een begeleider een belangrijke rol spelen om mensen met elkaar in verbinding te brengen.

Waar komt het geweld in de wereld vandaan?

Dan moet je vragen waar stap één in de

geweldspiraal vandaan komt. Persoon A pleegt geweld tegen B, of B ervaart het als geweld. Dan heeft B drie mogelijkheden. Of hij pleegt geweld tegen zichzelf, zoals burn-out of depressie. Of hij pleegt geweld terug tegen A, of tegen een onschuldige persoon C. C heeft dezelfde drie keuzes. Dat kan een domino-effect teweegbrengen. Uiteindelijk kom je bij persoon Z, die een vuistslag geeft of begint te pesten. Bij alles wat agressie bij je opwekt, is de vraag: wat is er nu echt gebeurd en hoe wil ik ermee omgaan? Geef ik mezelf op m'n donder, de ander of nog een derde persoon? Of kies ik ervoor om het om te buigen naar iets vredevolts?

Hoe buig je geweld om naar iets vredevolts?

Door terug te gaan naar de waarneming. Het is zelden de gebeurtenis zelf die agressie veroorzaakt, maar wat de mens van de gebeurtenis maakt. Gedachten en interpretaties hebben emoties tot gevolg. Emoties - afgeleid van het Latijnse *emovere* - zetten in beweging en veroorzaken je gedrag. Je gedachten en emoties staan best niet aan het stuur van je leven, daar sta je best zelf. Er bestaan veel oefeningen om je interpretaties, gedachten en emoties te leren zien, zoals meditatie, mindfulness, geweldloze communicatie, fysieke oefeningen, oefeningen uit cognitieve gedragspsychologie ... Je kan ook leren om op een constructieve manier met een conflict om te gaan. Zelfs als je dan uiteengaat zonder een overeenkomst te bereiken, heb je toch ervaren dat je werd gehoord.

* * *

Wat is vrede?

Jongeren aan het woord

N

oemi Gonczar is 18 jaar en begint aan haar eerste bachelor handelswetenschappen, Chloé Conickx is 24 en heeft een master geschiedenis op zak. Omdat we benieuwd zijn naar de invalshoek van jongeren met betrekking tot het thema vrede, stelden we hen volgende, bedrieglijk eenvoudige vraag: wat is vrede? Chloé en Noemi klommen in de pen en dit is hun antwoord.

Chloé: “De liefde voor de mens in al zijn facetten”

“Sapere aude!” of “Durf te weten!” antwoordde Immanuel Kant in 1784 op de vraag: “Wat is Verlichting?” Rede, humanisme, wetenschap en vooruitgang worden als de voornaamste idealen van het Verlichtingsdenken beschouwd. Veeleer dan het volgen van geloof en dogma vertrouwt men op de rede en het kritisch denken om de wereld te begrijpen, om een moreel kompas te construeren dat niet religieus-dogmatisch georiënteerd is en om zin aan het leven te geven. Ook vrede is een product van de Verlichting, met de liberale democratie en de open dialoog als voornaamste pijlers van onze moderne westerse maatschappij. De slagzin “rede is vrede” ligt dan ook voor de hand, maar is rede wel degelijk vrede?

De redelijkheid van de Verlichting is geen eenduidig en onbezoedeld gegeven. Al te vaak wordt ze op een voetstuk geplaatst en bejubeld, zonder vraagtekens te plaatsen bij de implicaties van het concept. Dat is allicht waarom globale vrede in de een-

entwintigste eeuw nog steeds veraf is. Rechtvaardigheid, vrijheid en verdraagzaamheid worden, ondanks onze zogenaamd superieure verlichte waarden, met de voeten getreden. De grote intolerantie van de mens tegenover ‘de ander’ wordt verantwoord door de redelijkheid van het systeem. Men mist duidelijk nog een extra invulling van de Verlichting die volgens mij minstens even belangrijk is, namelijk het humanisme.

Niet alleen de rede, maar de liefde voor de mens in al zijn facetten zou moeten fungeren als zingevend element en morele leidraad. De rede mag niet gereduceerd worden tot louter logisch redeneren. De mens is immers geen logisch wezen, hij wordt door emoties gestuurd. Ons empathisch vermogen, een intrinsiek aspect van het mens-zijn, wordt in de praktijk steeds vaker ondergeschikt gemaakt aan ‘de rede’, terwijl ze twee kanten van dezelfde munt zijn.

De balans tussen beide helt over in het nadeel van het humanisme, in deze tijden van *fake news*, toenemende populariteit

Chloé Conickx

van centrumrechts en groeiende angst voor ‘de ander’. Laten we vrede vooral niet té logisch beredeneren, maar net van een grote dosis menselijkheid voorzien.

”

Noemi: “Geluk delen om er het meest van te genieten”

Ik hoor je al denken: wat weet een achttienjarige student nu over vrede? Het antwoord luidt: niet veel. Vrede is een ingewikkeld concept waar iedereen het zijne over denkt. We gebruiken die term vaak al te gemakkelijk, maar wat betekent hij in feite? Wat houdt vrede nu eigenlijk in? Volgens de beruchte, maar handige online encyclopedie Wikipedia wordt vrede gedefinieerd als “een heilzame toestand van rust en harmonie”. Terwijl, als ik het aan mijn leeftijdgenoten vraag, vrede slechts een utopie is. De meningen zijn veelal pessimistisch getint. Het positiefste antwoord dat ik kreeg, was: “Vrede is een doel waar men gemeenschappelijk naar streeft, maar nog nooit heeft bereikt.”

Het valt me op dat men vrede meteen op grote schaal wil bereiken. Zo streven we naar een wereld zonder oorlog, diplomatieke conflicten of honger. Maar wat als we het probleem eerder op kleine schaal proberen aan te pakken en dus eerst vrede bij onszelf zoeken? En dat betekent helemaal niet dat we alléén maar voor onszelf moeten zorgen. Vaak gaat je interne vrede hand in hand met die van iemand anders. Op die manier wordt de zoektocht naar vrede bijna spiritueel, bij gebrek aan een beter woord.

Vrijzinnig humanisten hebben gelijkaardige waarden als gelovigen. Bij ons staan autonomie, vrede, solidariteit en menselijkheid centraal. Alle werknemers én vrijwilligers

van deMens.nu streven ernaar om die waarden zoveel mogelijk in de community uit te dragen. (Vrijwilligers)werk is dan misschien wel een soort van ritueel voor een vrijzinnig humanist. Als je je engageert voor bijvoorbeeld een huisvandeMens, dan raak je betrokken bij verschillende initiatieven. Het ene is nobeler, het andere leuker, maar het interessantste is dat je er vooral leert samenwerken en dat het je toelaat met gelijkgezinden samen te zijn. En daar ligt volgens mij de essentie. Of het nu om Music for Life, de Belgian Pride of een lentefeest gaat, ieder initiatief draagt bij tot het vinden of creëren van vrede, hoe klein die ook mag zijn.

Zo hielp ik mee op het lentefeest van het huisvandeMens Brussel en kroop ik, letterlijk dan, in de huid van Knubbe. Nooit had ik verwacht dat ik op een lentefeest als gigantische teddybeer verkleed zou zijn. Ten eerste had ik vroeger een hekel aan kinderen en ten tweede was het écht hartstikke warm in dat pak. Het gevoel viel te vergelijken met het plots claustrofobisch worden in een warme auto. Toch zat ik daar een hele namiddag kinderen te knuffelen - ik hoop dat dit niet bizar klinkt - en besepte ik dat ze best wel meevallen. Mijn ervaring als gigantische teddybeer zal zeker niet voor wereldvrede zorgen, maar door die verandering in perceptie heb ik op mijn manier een kleine stap richting vrede gezet.

Ik heb tot nu toe, in mijn relatief jonge bestaan, wel geleerd dat je geluk moet delen om er het meest van te genieten.

Noemi Gonczar

Ik zou dus zeggen: geef je op als vrijwilliger, kruip in een teddyberenpak en zet een microstap in de richting van vrede. En als je thuis geen berenpak hebt liggen, is dat geen probleem. Wees dan een keer vriendelijker tegen je huisgenoten, help een kikker de weg oversteken of laat een jonge moeder in de metro weten dat het oké is dat haar kind zo luid huult.

Het is het positivisme dat wij op kleine schaal verspreiden dat voor vrede op wereldschaal zal zorgen. Of dat is toch waar ik heel erg graag in wil geloven.

Nooit meer oorlog herdenken

Versteende getuigenissen uit WO I

© Lieve Meiresonne

Patrick Goossens: "Bij de herdenking van de Eerste Wereldoorlog is grotendeels voorbijgegaan aan de vraag hoe we gewapende conflicten in de toekomst kunnen voorkomen."

G

ewapend met een analog fototoestel schuimt Patrick Goossens de voormalige slagvelden van de Eerste Wereldoorlog in België, Frankrijk, Italië

en Turkije af. Het resultaat van zijn jarenlange zoektocht naar vergeten historische plaatsen en authentieke monumenten is te bezichtigen op de tentoonstelling *Nooit meer oorlog herdenken*. In die expositie laat hij ons even kritisch stilstaan bij de herdenking van de Eerste Wereldoorlog. Wij spraken met de fotograaf.

Bert Goossens

Waar komt je belangstelling voor de Eerste Wereldoorlog vandaan?

Ik herinner mij nog de zwart-witbeelden van de bekende BBC-serie over de Eerste Wereldoorlog die ik als kind in de jaren zestig op tv zag. Vooral de authentieke filmfragmenten maakten een geweldige indruk op mij.

Tijdens een uitstapje naar de Westhoek dertig jaar geleden bezocht ik, eerder toevallig, een Britse militaire begraafplaats. De rijen witte zerken sloegen me met verstomming. Wat is hier gebeurd en hoe kan het dat er zoveel doden vielen? Dat zijn vragen die ik zoveel jaar later nog altijd maar ten dele kan beantwoorden.

De herdenking van de Eerste Wereldoorlog heeft de voorbije vier jaar heel wat media-aandacht gekregen. Waarom spreekt de Grote Oorlog tot op vandaag tot de verbeelding?

Het was een oorlog die overduidelijk zijn sporen heeft nagelaten, zowel zichtbaar - denk maar aan de begraafplaatsen - als

Patrick Goossens: "Het is belangrijk om te beseffen welke invloed de Eerste Wereldoorlog nog steeds op onze maatschappij heeft."

in de beeldvorming - sommigen spreken zelfs van mythevorming - errond.

Bovendien was het de eerste oorlog die fotografisch op grote schaal is gedocumenteerd. Komt daarbij dat het een oorlog is die dicht bij huis werd uitgevochten. In elke familie is er wel een grootouder die is gevlucht, opgeëist, gewond geraakt of gesneuveld, aan het front of in bezet gebied.

De tragiek, dood en vernieling, en de mogelijke vergelijkingen met actuele oorlogen (Syrië, de vluchtelingen, de terreur ...), omkaderd door een toeristische campagne: dit alles zorgt ervoor dat het gesneden koek is voor de media.

De honderdjarige herdenking is echter vooral een gebeuren in het Westen. In het Midden-Oosten leeft dit veel minder, alhoewel de impact van deze oorlog daar minstens even ingrijpend is geweest.

Denk je dat de herinnering aan de Grote Oorlog gaat vervagen?

Voor de meesten onder ons natuurlijk wel, vooral wanneer de media-aandacht naar een volgend onderwerp zal verschuiven. Wel is het zo dat de laatste jaren een enorme hoeveelheid documentatie en wetenschappelijk onderzoek onze kennis van de periode rond de Eerste Wereldoorlog op alle vlakken heeft doen toenemen. Archiefmateriaal is vandaag veel toegankelijker. Aan geïnteresseerden biedt dit de mogelijkheid om zich ook de komende jaren nog verder te verdiepen.

Is het belangrijk om de Eerste Wereldoorlog te herdenken?

Het is in elk geval belangrijk om te beseffen welke invloed de Eerste Wereldoorlog nog steeds op onze maatschappij heeft. De oorlog in de Balkan van de jaren negentig, de spanningen tussen de landen in het Midden-Oosten, het ontstaan van de staat Israël ... die gebeurtenissen hebben allemaal hun roots in de periode van de Eerste Wereldoorlog. Een beter begrip van wat aan de basis van de conflicten ligt, kan misschien helpen om sneller een oplossing te vinden.

Zijn er sporen van vrijzinnig humanisme te vinden in de Eerste Wereldoorlog?

Zichtbare sporen van vrijzinnig humanisme zijn zeldzaam. In veel gevallen gaat het eerder om de afwezigheid van religieuze symboliek. Zerken zonder de afbeelding van een kruis kunnen een aanduiding zijn van vrijzinnigheid, hoewel dat geen zekerheid biedt. Opvallend is dat vele authentieke grafmonumenten, opgericht tijdens de oorlog, niet altijd een religieus symbool vertonen.

Dagboeken geven soms een betere inzicht. Zo is er het relaas van Kenneth Best die als vrijwilliger in het Britse leger dienst nam en als aalmoezenier de gevechten in Gallipoli meemaakte. Naarmate hij geconfronteerd wordt met de barbaarsheid van het slagveld, groeit het besef van de zinloosheid van de opeenvolgende aanvallen. Zijn kritiek op de legerleiding neemt toe. Na de oorlog verkiest hij een loopbaan als wiskundeleraar in plaats van een aanstelling tot dorpspastoor. Op latere leeftijd laat hij zijn geloof vallen en evolueert hij tot agnost.

Is fotografie een belangrijk medium om oorlog te herdenken?

De Eerste Wereldoorlog was de eerste oorlog waarbij letterlijk iedereen de mogelijkheid had om te fotograferen. Kodak maakte publiciteit voor zijn 'vestzakcamera', die zo geprijsd was dat zelfs gewone soldaten het toestel konden aanschaffen. Kranten boden enorme bedragen voor actiefoto's van het front, terwijl de legerleiding het bezit van een fototoestel eigenlijk verbood.

Dat tijdsgebonden fotomateriaal geeft ons de mogelijkheid om de gruwel echt te visualiseren.

Gedurende de vele jaren dat ik op zoek ging naar wat nog overblijft, is duidelijk geworden dat de sporen, zowel in het landschap als wat de restanten betreft, snel teloor gaan of dikwijls moedwillig worden vernield. In het beste geval worden authentieke relictten sterk gerestaureerd, waardoor ze weliswaar 'gered' worden, maar toch hun authenticiteit deels moeten prijsgeven. Fotografie biedt de mogelijkheid die teloorgang vast te leggen en ten minste het beeld dat verdwijnt te bewaren.

© Lieve Meiresonne

Geloof je in een wereld zonder oorlog?

Conflicten tussen mensen en, in het verlengde daarvan, tussen groepen mensen, zullen er wellicht altijd zijn. De vraag is dus niet of er conflicten zullen zijn, maar op welke manier geschillen tussen volkeren of staten kunnen worden beslecht zonder dat ze tot geweld leiden. De toegenomen mondialisering biedt mogelijkheden om andere culturen beter te begrijpen, maar vergemakkelijkt ook de verspreiding van radicale ideeën.

Bij de herdenking van de Eerste Wereldoorlog is grotendeels voorbijgegaan aan de vraag hoe we gewapende conflicten in de toekomst kunnen voorkomen. Moet het Westen meer of integendeel minder bewapenen? Vragen wat te doen bij genocide, een gasaanval, of een systematische beschieting van ziekenhuizen, zijn tijdens de vier jaar herdenking die achter ons ligt, weinig of niet aan bod gekomen. In dat opzicht heeft het een permanente vrede niet echt dichterbij gebracht, vrees ik.

Meer weten?

De tentoonstelling *Nooit meer oorlog herdenken*, georganiseerd door deMens.nu onder het motto "rede is vrede", trekt vanaf september 2018 tot eind 2019 door Vlaanderen en Brussel. Je kan de tentoonstelling als organisatie, ontmoetingscentrum, school, bibliotheek ... ook huren.

Het volledige programma en meer informatie vind je op: www.deMens.nu/tentoonstelling

Een zinnig gesprek

Discussie en debat over vrede

© Joke Goovaerts

Vorbereidingen voor de opname van *Een zinnig gesprek* in de bibliotheek van Het Pand in Gent: rond de tafel zitten Jeffrey Tyssens, Christa Compas, Kurt Van Eeghem en Christophe Busch

C

hristenen hebben de Bijbel, joden de Thora en moslims de Koran. Vrijzinnig humanisten steunen niet op een enig en ultiem boek om hun leven zin te geven. Zij baseren zich op miljoenen boeken om hun meningen te laten botsen en af te toetsen. Discussie, gesprek en debat zijn hun rituelen. Elke bibliotheek is voor hen een heilige plaats. Duizenden teksten van filosofen, wetenschappers, kunstenaars, politici ... zijn er opgeslagen.

Joke Goovaerts

De mens is in staat tot het goede, maar dat betekent niet dat die altijd het goede doet

De bibliotheek van Het Pand in Gent is daarom het uitgelezen decor voor de opname van *Een zinnig gesprek*. Kurt Van Eeghem nodigde drie sprekers uit om te discussiëren over het thema vrede. Rond de tafel zitten Christa Compas, directeur van het Humanistisch Verbond in Nederland, Jeffrey Tyssens, hoogleraar hedendaagse geschiedenis aan de Vrije Universiteit Brussel, en Christophe Busch, criminoloog en directeur van Kazerne Dossin: memoriaal, museum en documentatiecentrum over Holocaust en mensenrechten. Hieronder kan je een korte weergave van de opname vinden. De video reist mee met de tentoonstelling *Nooit meer oorlog herdenken* en is op de website van deMens.nu te bekijken.

Kurt Van Eeghem: Laten we even naar de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) kijken. We vieren dit jaar haar zeventigste verjaardag. In hoeverre spelen humanisten hierbij een rol?

Christa Compas: In mijn land werd de UVRM omarmd als een in wezen echt humanistisch project, als een kern van wat mensen op deze wereld met elkaar moeten doen. In Nederland wordt door de humanisten het verhaal gekoesterd dat de Nederlandse regering in het begin toch wel wat moeite had om de verklaring te ondertekenen, omdat God er helemaal niet in werd genoemd. Daarom zeggen

humanisten dat deze verklaring bij uitstek humanistisch is. Ze gaat over godsdiensten en levensbeschouwingen heen, en stelt de menselijke vermogens centraal.

Van Eeghem: Het woord universeel in deze verklaring, is dat wel het juiste woord? Is die hele verklaring niet westers?

Jeffrey Tyssens: Je moet beseffen dat heel wat mensen buiten de westerse beschaving heel blij zijn met dit soort van rechten, die daar ook wel verdedigd worden. Zij zouden heel gelukkig zijn indien die rechten in hun samenlevingen effectief zouden worden toegepast. Men denkt al te gemakkelijk dat het alleen een West-Europees verschijnsel is. Wel, ik kan je bijvoorbeeld zeggen dat India een heel sterke, interessante humanistische beweging heeft. En die heeft zeker geen bezwaren tegen dat soort van verklaringen. Integendeel, ze gebruiken die universele teksten als een belangrijk wapen op het terrein van emancipatie, voor vrouwen bijvoorbeeld.

Compas: Dat deze afspraken over de hele wereld gekoesterd worden en ons verder zouden kunnen brengen, dat vind ik toch wel een belangrijke constatering. De verklaring is universeel, niet in de zin van een absolute waarheid die altijd en overal geldt, maar wel als een krachtige afspraak die je met elkaar kan maken.

Van Eeghem: Ik hoor al zeker geen pleidooi voor een aanpassing van deze tekst. Maar dat brengt mij natuurlijk op het volgende: is de tekst wel voldoende bekend? Ik kijk even naar iemand die de museale behandeling van al dat soort zaken doet. Moeten wij die tekst niet terug in het onderwijs binnenbrengen?

Christophe Busch: Absoluut. Wat wij eigenlijk merken in de museale context, waar duizenden jongeren de Belgische case van de Holocaust komen bestuderen en waar we een brug naar mensenrechten slaan, is dat ze veel te weinig gekend zijn. Ik herinner mij een debat waar ik ooit aanwezig was en waar een filmpje werd vertoond. In dat filmpje werd aan mensen op straat gevraagd: “Welk recht denk je dat zou moeten worden toegevoegd en indien je er één toevoegt, welk recht moet dan verdwijnen?” De antwoorden waren echter wel bijzonder problematisch, in de zin van: “We zouden recht op wifi moeten toevoegen.” Dan denk ik: ja, oké, die verbondenheid en informatie ... misschien iets om over na te denken. Maar dan het tweede, het recht dat weg moest, dat was: “Het recht tegen folteren.” Folteren is geen probleem meer in onze samenleving, dus halen we dat er dan maar uit. Dergelijke uitspraken zijn wel verbijsterend. Conclusie is dat we terug naar de waarden van die rechten moeten. Waarom zijn die rechten er gekomen?

Welke groepen in onze samenleving hebben die rechten niet? Dit alles is niet genoeg gekend en dat is iets waar het onderwijs maximaal moet op inzetten. Wat is de oorsprong, de geschiedenis? Wat is de doelstelling voor jou en je omgeving?

Van Eeghem: Die tekst is bij niemand nog gekend. Als directeur van het Humanistisch Verbond in Nederland is het, denk ik dan, ook voor jou een taak om die te brengen?

Compas: Ja, meneer, en die zaak pak ik ook graag op. *(lacht)* Wij willen die teksten ook zeer nadrukkelijk weer terugbrengen in Nederland, in de dagelijkse sfeer. En dan met name artikel één, dat ik echt een prachtig artikel vind: "Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren. Zij zijn begiftigd met verstand en geweten, en behoren zich jegens elkander in een geest van broederschap te gedragen." Die tweede zin vind ik ontzettend belangrijk, want die wijst op verantwoordelijkheid tegenover elkaar.

Van Eeghem: Het Verenigd Europa is nu zo'n zeventig jaar vredevol, zouden we kunnen zeggen. Dat is de langste periode van vrede in onze Europese geschiedenis. Nu, oorlog is nooit veraf. Hoe kan humanisme een belangrijke rol spelen bij peacekeeping?

Tyssens: Het integrale pacifisme van

geen geweld, geen wapens, geen legers is binnen de vrijzinnig humanistische tradities heel marginaal. Zelfs bij diegenen die heel ver gingen, in termen van internationalisme, is er toch nog altijd een stok achter de deur, in eerste instantie als zelfverdediging. Of als interventiemacht voor het geval iemand bijvoorbeeld de internationale rechtspraak aan zijn laars lapt. Je moet effectief de middelen hebben om orde op zaken te stellen voor diegenen die niet volgens de regels spelen. Het zou ongetwijfeld mooier zijn zonder, maar je moet ook niet naïef zijn uiteraard.

Compas: Inderdaad, geen naïef humanisme. Ook in Nederland is die pacifistische traditie in het humanisme niet heel groot. Ik denk: de mens is in staat tot het goede, maar dat betekent niet dat die altijd het goede doet. Het humanisme heeft ook kloten nodig, hè: er moet een stevig debat gevoerd worden. Wij hebben in Nederland humanistisch geestelijk verzorgers in het leger, en die mensen gaan ook mee op missie. Die zitten nu in Mali, in Jordanië ... Zij gaan juist in de dagelijkse praktijk van die geweldsituatie het gesprek met de soldaten aan. Zij stellen levensvragen over hoe je met de dingen moet omgaan. Ik sprak onlangs met een geestelijk verzorger die op missie was geweest. Op zijn laatste dag was een *suicide bomber* het kamp binnengekomen. Er vallen slachtoffers en hij

houdt een bezinningsbijeenkomst. En hij zegt tegen mij: "Ik heb overwogen om die *suicide bomber* ook een menselijk gezicht te geven en uiteindelijk durfde ik het niet." Het kon niet in die context, waar er in de groepsdynamiek behoefte is je eigen veiligheid te beleven.

Busch: Ik wil ook de illusie van een ultiem vredevolle samenleving, waar eigenlijk iedereen in perfecte harmonie samenleeft, doorprikken. Dat is een utopisch beeld. Het is belangrijker om te kijken wat je kan doen, hoe je kan interveniëren bij spanningen om de schade minder groot te maken. Ik herinner mij een collega van het Staatsmuseum Auschwitz-Birkenau, waar twee miljoen bezoekers op jaarbasis passeren, die de vraag kreeg: "Welk effect heeft dat op de mens?" Zijn antwoord daarop was: "Als de wereld iets minder gewelddadig of iets meer beredeneerd naar een aantal conflicten kan kijken en dan kan interveniëren, dan denk ik dat we een enorme stap vooruit zijn." En ik denk natuurlijk, als je de zaken ook een beetje vanuit biologische achtergrond benadert, dat je dan zal zien dat oorlog en conflict een situatie is van wanorde op orde. Ik zie dat heel systemisch. Als je zoveel miljarden mensen op de wereldbol hebt en je hebt ook beperkte resources, middelen, voedsel, energiebronnen ... dan implodeert dat. Het is altijd belangrijk dat je die mechanismen en patronen herkent.

Mijn grote lieveling

Voor deze opname brachten de deelnemers aan het debat - op vraag van de redactie - elk een boek of voorwerp mee om te bespreken. Kurt Van Eeghem zelf had, naar aanleiding van het einde van de Grote Oorlog, het boek *Oorlogsenhousiasme* van Ewoud Kieft mee. Die Nederlandse historicus heeft het over de aanzuigende kracht die oorlog op mensen heeft. Jeffrey Tyssens: "Oorlogsenhousiasme was bij velen aanwezig. Tot een heel eind na de Eerste Wereldoorlog kan je vaststellen dat het revanchisme ten aanzien van de Duitse bezetters zeer groot was. Het is natuurlijk ook niet onbegrijpelijk, als je nagaat welk trauma die bezetting in België heeft nagelaten. Het land werd grotendeels ontmanteld en er werden wreedheden gepleegd."

Christophe Busch bracht het boek *2020 Warning* van Ingo Piepers mee, een Nederlandse militair die aan de Universiteit van Amsterdam doceerde. Piepers bestudeerde honderden kleine en grote conflicten tussen 1495 en 1975, aangevuld met recent materiaal. Christophe Busch: "En dan zie je dus die cyclische terugkeer van conflicten. De essentie van zijn boek is waar hij zegt: 'Als ik die patronen bekijk en ik projecteer die op de toekomst, dan verhoogt de kans op een groter systeemconflict.' Het is dus goed dat we in het stadium zijn gekomen waarin we die bijzondere

complexiteit iets beter kunnen bevatten. En ik hoop dat we met een voldoende aantal mensen ook wel perspectieven kunnen gaan bieden om oplossingen te genereren, niet voor ultieme vrede, maar toch in de hoop dat je wat schade kan beperken."

Jeffrey Tyssens moest het boek van zijn keuze in de bibliotheek laten, omdat het te kostbaar is en niet getransporteerd mag worden. *De Magnissima Charta* is een boek van Henri La Fontaine. Hij werd geboren in 1854, was een Brusselse advocaat en kreeg de Nobelprijs voor de Vrede in 1913. *De Magnissima Charta* verscheen zevenhonderd jaar na de *Magna Charta*. *De Magna Charta* regelt het vreedzame leven tussen individuen binnen de staat. *De Magnissima Charta* waarborgt het vreedzame leven tussen de staten. Jeffrey Tyssens: "Ik geef meteen toe dat La Fontaine mijn grote lieveling is. Hij heeft het boek tijdens de Eerste Wereldoorlog geschreven. Zo was hij, zoals de anderhalf miljoen Belgen die gevlucht waren, het land uitgetrokken. Eerst naar Londen en dan in 1915 gaat hij het grote water oversteken om de rest van de oorlog in Amerika actief te zijn. En het is op de boot dat hij aan zijn *Magnissima Charta* is beginnen te schrijven. Je kan het omschrijven als een essay, als een soort wereldgrondwet. Een soort VN-charter avant la lettre, waar er effectief een wereldparlement zou moeten groeien,

een uitvoerende macht en vooral - en daar zat de kern van de zaak - ook een rechterlijke macht, die in geval van conflicten zou kunnen beslechten en wiens jurisdictie ook verplicht zou zijn.

Christa Compas bracht geen boek mee, maar wel een theepotje. "De theepot staat symbool voor Eleanor Roosevelt. Zij heeft een belangrijke rol gespeeld bij het tot stand brengen van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Een hele grote groep visionaire mannen kwam bij elkaar en als het moeilijk werd tussen die mannen met grote visies en grote ego's, dan ging Eleanor Roosevelt thee schenken. Zo iets dagelijks heeft die verklaring mee tot stand gebracht. Even ruimte nemen om thee te drinken, de boel bij mekaar te houden en met elkaar in gesprek te blijven."

Dat was een prachtige uitsmijter van een verhelderend gesprek. Kurt Van Eeghem sluit *Een zinnig gesprek* af met: "Ik heb heel veel ideeën gehoord. Utopistische ideeën, mag ik ook wel zeggen. Als we er niet uitkomen, laat ons dan eerst een kopje thee drinken en mekaar beter leren kennen."

Redactie van Een zinnig gesprek: Kurt Van Eeghem, Jurgen Slembrouck en Joke Goovaerts. Opname en montage: acTVty.

The Flowers of War

Muziek van gesneuvelde componisten

© Hilde Vandervelde

H

onderd jaar
na het einde
van de Eerste

Wereldoorlog ploegen boeren op de voormalige slagvelden nog altijd bommen en granaten naar boven. Evenmin zijn alle stoffelijke resten van de frontsoldaten geborgen. In vele opzichten leeft de Grote Oorlog nog steeds verder. *The Flowers of War* is een project dat het culturele verlies van die vreselijke loopgravenoorlog in kaart brengt.

Chris Latham: "Ik wil die prachtige bloemen uit het verleden oogsten en die begraven ervaringen laten weerklinken, zodat we beter beseffen welke schade oorlog aanricht, en zodat we vastberadener zijn om een duurzame vrede te bewerkstelligen."

Hilde Vandervelde

Prachtige bloemen

De bedoeling van het project is om muziek en kunst van artiesten die tijdens de Eerste Wereldoorlog in het leger dienden en aan het front het leven lieten of zwaargewond raakten, te detecteren. Het project focust specifiek op het opsporen, reconstrueren, uitvoeren en opnemen van muziek die tot voor kort over het hoofd werd gezien of verloren was gegaan. Maar ook andere kunstvormen, vooral dan beeldende kunsten en literatuur, komen aan bod.

Via concerten, kunstevenementen en symposia, naar aanleiding van de herdenking van de Eerste Wereldoorlog, worden de teruggevonden werken aan het publiek voorgesteld.

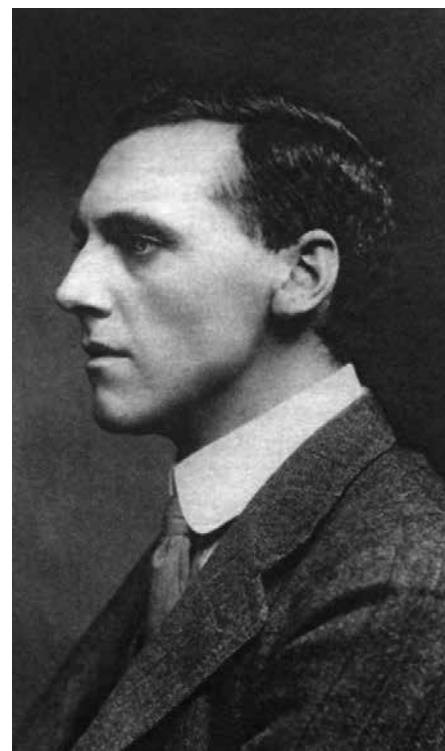
The Flowers of War is een Australisch project, dat ook op Franse steun kan rekenen. Het beperkt zich niet tot de landsgrenzen, maar heeft ook al artiesten en werken uit Duitsland en Frankrijk aan de vergetelheid onttrokken. De Grote Oorlog was een

wereldgebeuren en het culturele verlies is groot in alle betrokken landen.

Een van de bezielers van *The Flowers of War* is de Australische componist, dirigent en violist Chris Latham. Hij houdt zich al geruime tijd bezig met oorlogsgelateerde muziek, meer bepaald sinds 2005. Nu de herdenkingen van de Eerste Wereldoorlog stilaan op hun einde lopen, zal hij zich de komende jaren ook toespitsen op verdwenen en vergeten componisten uit

Frederick Septimus Kelly (1881-1916)
is zonder enige twijfel de grootste
componist die Australië tijdens de Eerste
Wereldoorlog verloor

de Tweede Wereldoorlog en de Vietnamoorlog, twee andere conflicten waarbij Australië was betrokken. “Ik wil die prachtige bloemen uit het verleden oogsten en die begraven ervaringen laten weerklinken, zodat we beter beseffen welke schade oorlog aanricht, en zodat we vastberadener zijn om een duurzame vrede te bewerkstelligen”, zegt hij.

Frederick Septimus Kelly

De grootste componist die Australië tijdens de Eerste Wereldoorlog verloor, is zonder enige twijfel Frederick Septimus Kelly, geboren op 29 mei 1881 in Sydney en gesneuveld op 13 november 1916 tijdens de slag aan de Somme, op amper 35-jarige leeftijd. Hij studeerde in Eton, Oxford en Frankfurt, woonde en werkte in Engeland na zijn studies, en ligt begraven in Frankrijk. “Het gevolg was dat niemand hem claimde. Voor de Australiërs was hij een Engelsman en voor de Engelsen was hij een Australiër. We waren ons niet bewust van het talent dat we verloren hadden”, aldus Chris Latham, die hoopt dat Kelly nu wereldwijd zal worden erkend als de zeer begaafde componist die hij was. Opmerkelijk genoeg zijn Kelly's sportprestaties wel in de annalen opgenomen. Naast componist en pianist was hij een

begenadigd roeier die op de Olympische Spelen van 1908 in Londen een gouden medaille won.

In zijn zoektocht naar originele manuscripten heeft Chris Latham er intussen al meer dan tien jaar onderzoek en speurwerk opzitten. Dat leidde in 2016 tot de uitgave van een dubbel-cd met werk van Kelly, *A Race Against Time*. De uitgebreidere digitale release is goed voor drie uur muziek, waarvan het merendeel nooit eerder werd opgenomen. En daar houdt het niet op. In mei 2018 was Latham in Brussel voor de opname van Kelly's *String Trio in B minor*, ofte *Strijktrio in b-mineur*.

Het *String Trio in B minor* uit 1911 duurt veertig minuten en is Kelly's langste en beste stuk. En ook zijn moeilijkste. Het bewijst zijn virtuositeit. “Ik denk dat hij ervoor koos een strijktrio te schrijven om zichzelf uit te dagen”, zegt Latham. “Ik kan geen andere reden bedenken. Het is een ongewoon genre en het is erg ongebruikelijk dat iemands langste werk een stuk voor strijktrio is.”

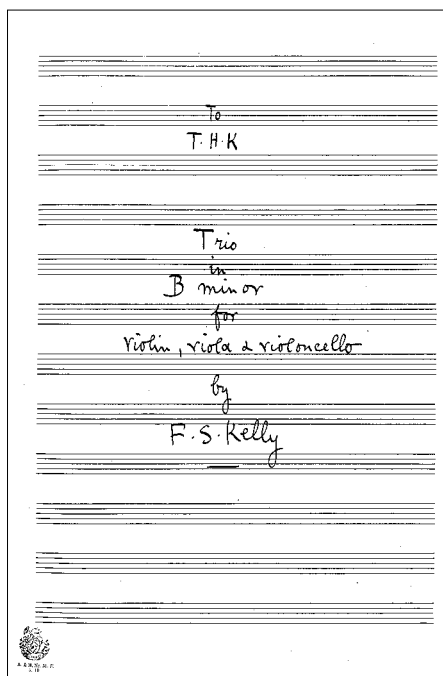
“Het tragische is”, gaat hij verder, “dat Kelly nog ongeveer twee uur muziek in zijn hoofd had die onherroepelijk verloren

is gegaan. Uit zijn dagboek weten we dat hij in zijn hoofd componeerde en zijn muziek pas uitschreef wanneer ze klaar was en hij er de tijd voor had. Er zijn dan ook heel weinig partituren van hem waar meer dan één versie van bestaat. Het *String Trio* is hierop een uitzondering, daar heeft hij vijf jaar aan gewerkt en gepolijst. Kelly beschrijft zijn leven als een race tegen de klok - *a race against time* - en maakt zich voortdurend zorgen dat hij niet genoeg tijd heeft om alle muziek in zijn hoofd neer te schrijven. En jammer genoeg heeft hij gelijk gekregen.”

Septimus Trio

Het Belgische Septimus Trio, dat zijn naam aan de vroegtijdig overleden componist ontleende, ging de uitdaging aan het *String Trio* in te studeren. Tot grote voldoening van Latham, die zich lovend uitlaat over hun inzet en uitvoering.

Kaja Nowak speelt viool, Diede Verpoest altviool en Wouter Verduyven cello. In hun handen komt het *String Trio* tot leven in de opnamestudio van Beeldenstorm. Het resultaat is indrukwekkend. Meer dan honderd jaar na datum wordt Kelly's *String Trio in B minor* voor het eerst op drager vastgelegd.

Eerste en laatste pagina's van de originele partituur van Kelly's *String Trio in B minor*; de partituur wordt nu in de National Library of Australia bewaard

Tussen de opnamen door maakt Chris Latham graag tijd vrij om meer te vertellen over zijn drijfveren om in de donkerte van het verleden te duiken en de wereld van vandaag, langs de weg van de muziek, verlichting te schenken.

Waarom is het belangrijk muziek van gesneuvelde componisten op te sporen en uit te voeren?

Op die manier geven we een stem aan diegenen die verdwenen zijn en aan diegenen die hen hebben verloren. Wanneer je die muziek speelt, dan lijkt het alsof de componist in zijn muziek aanwezig is. In vele gevallen vind ik muziek terug van mensen van wie ik zelfs geen foto kan vinden. Je hoort hun muziek, maar je weet niet hoe ze eruitzien, en toch kan je op de een of andere manier hun persoonlijkheid in hun muziek terugvinden. En dan besef je dat je hen weer tot leven kan wekken.

De muziek maakt het ook gemakkelijker om over die vreselijke gebeurtenissen te spreken. Want het probleem waarmee we geconfronteerd worden, is dat er over zulke grote aantallen wordt gesproken. Tijdens de Eerste Wereldoorlog zijn twintig miljoen doden gevallen. Niemand kan zich voorstellen wat dat precies inhoudt

of wat het betekent om door een bom of granaat te worden opgeblazen. Maar wanneer je een muziekstuk speelt, dan worden mensen als het ware in het verhaal getrokken, omdat het tot een kleinere schaal wordt teruggebracht. Het wordt reëler en net daardoor wordt het verhaal bevattelijk.

De muziek helpt bij het verwerken van het verleden en het verdriet?

Toen we met de herdenkingsconcerten begonnen, merkte ik dat mensen huilden en ontroerd waren. Sommigen hadden iemand in hun familie of omgeving verloren. Er zat verdriet in hen waar ze geen uitdrukking aan hadden kunnen geven. Het hele project was dus niet zinloos, er is iets positiefs uit voortgekomen. Ook voor mij was dat eerder een opluchting, want ik was er niet zeker van dat iedereen me hierin zou volgen.

Zo besefte ik dat de herdenkingen het mogelijk maken om over de dood en het verdriet te praten. Mensen zijn bang voor de dood, maar als je het eerst over de Eerste Wereldoorlog en de herdenkingen hebt, dan wordt het aanvaardbaar. Mensen geven zichzelf dan de ruimte om diep ontroerd te zijn, en dat kan een louterend effect hebben.

In je werk verzoen je twee tegenpolen, muziek en oorlog. Hoe ga je daar zelf mee om?

Mijn werk combineert inderdaad twee tegengestelde zaken: vernieling en schoonheid, dood en leven. Het lijkt geen twijfel dat er uit al die dood nieuw leven ontstaat.

Wanneer ik een verloren muziekstuk terugvind, dan werken we hard om het aan het publiek voor te stellen. Negentig procent van de muziek die we uitbrengen - en het gaat ook werkelijk om goede muziek - is nooit eerder opgenomen. Die enorme hoeveelheid nieuw materiaal, afkomstig uit alle betrokken landen, is een geschenk.

En hoewel mijn werk me vaak met de dood confronteert, geniet ik er echt van om dit te doen. Dat zou je niet verwachten, want het is soms wel overweldigend. Maar het terugvinden van een origineel manuscript maakt me ontzettend gelukkig. Het is te vergelijken met jongens die op schattenjacht gaan. Het is alsof ik veel goud heb gevonden. *(lacht)* Dat vind ik het meest positieve aan mijn werk: in staat zijn om dingen te vinden en terug te geven.

Wouter Vercruysse, Kaja Nowak en Diede Verpoest vormen samen het Septimus Trio

Muziek is meer dan entertainment voor jou en heeft een maatschappelijke functie?

Het project heeft ertoe geleid dat het muziekrepertorium wordt uitgebreid. De hoeveelheid mooie dingen in de wereld neemt toe, en dat is alvast zinvol. Maar het heeft nog iets waardevols opgeleverd. Het doet mensen nadenken over de aard van conflicten en het kan ook op diplomatiek vlak een bijdrage leveren. Tijdens herdenkingsplechtigheden of ceremonies naar aanleiding van de Eerste Wereldoorlog hoef je niet veel te zeggen: je speelt muziek van overleden Franse soldaten, van gesneuvelde Duitsers, van gestorven Belgen, Engelsen, Australiërs ... in aanwezigheid van alle ambassadeurs. Het is erg voor de hand liggend, maar het werkt wel. De muziek benadrukt de verbondenheid tussen de landen.

Over honderd jaar zullen we de Eerste Wereldoorlog waarschijnlijk niet meer herdenken. Nu was het uitgelezen moment om dit project te realiseren en ik ben blij dat ik de kans heb gekregen om eraan bij te dragen. Vreemd genoeg leek het alsof ik me hier al mijn hele leven op had voorbereid. Ik heb altijd aangevoeld dat een louter entertainende rol als musicus voor mij niet voldoende zou zijn. Ik wil graag iets zinvol doen. Want het

baart me zorgen dat we door mensen te entertainen de aandacht afleiden van wat echt belangrijk is in het leven, zoals het lijden in de wereld proberen te verlichten. Ook als artiest dien je je maatschappelijk te engageren.

Honderd jaar na datum beroert de Grote Oorlog nog steeds vele mensenlevens. Waar komt jouw interesse voor de oorlog eigenlijk vandaan?

Ik ben altijd gefascineerd geweest door de militaire dienst van mijn familie in oorlogstijd en de schade die dat heeft veroorzaakt. Mijn twee grootvaders hebben in de oorlog gevochten, de ene in de Eerste en de andere in de Tweede Wereldoorlog. Met als gevolg dat geen van beiden in staat was om hun kinderen - mijn ouders - lief te hebben. Mijn grootmoeder daarentegen hield van iedereen, maar zij werd achtervolgd door gruwelijke nachtmerries over haar tijd als verpleegster aan de Somme. Mijn grootoom Peter, een bekende musicoloog, hoopte om een carrière als pianist en componist op te bouwen, maar nadat zijn schouder door een kogel werd verbrijzeld, was het veel te pijnlijk voor hem om nog te spelen en stopte hij met componeren.

Ik groeide ook op met het idee dat Duitsers wrede en hatelijke mensen zijn, omdat alle

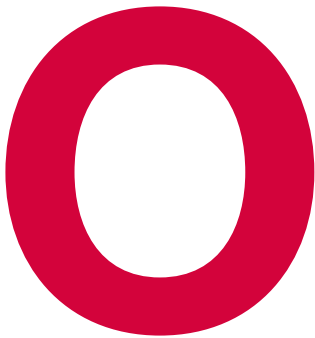
tijdschriften, boeken, films ... uit mijn jeugd hen op die manier voorstelden. Ik beseftte pas jaren later dat we werden voorgelogen. Gaandeweg heb ik begrepen hoezeer we het slachtoffer van propaganda zijn. En ook nu bestaat het nog steeds: de wereld wordt overspoeld door propaganda. We moeten er ons terdege bewust van zijn dat zoiets schadelijk is en er moet tegen ingegaan worden.

Meer weten?

- **The Flowers of War - Les fleurs de guerre:** www.theflowersofwar.org
- **A Race Against Time, Frederick Septimus Kelly:** cd beschikbaar in iTunes.
- **Septimus Trio, ontstaan uit het St George Quintet:** www.stgeorgequintet.com
- **String Trio in B minor, Frederick Septimus Kelly:** de uitvoering van het Septimus Trio zal eind 2018 online beschikbaar zijn.
- **Het Septimus Trio concerteert op woensdag 27 maart 2019 om 19.00 uur bij Beeldenstorm in Brussel.**
- **Beeldenstorm, lidvereniging van deMens.nu:** www.beeldenstorm.be

Visionaire vredesduiven van de 21ste eeuw

Vijf ontwapenende portretten

orlog en conflict zijn van alle tijden. Terwijl mensen, als ze kunnen kiezen, toch liefst van al in vrede (samen)leven. Een eigenaardige paradox. Gelukkig zetten ook veel mensen zich op een vaak creatieve manier in om conflictsituaties overal ter wereld te ontwapenen. Wij stellen je voor aan vijf vredesduiven van de eenentwintigste eeuw.

Yvan Dheur

Srdja Popovic

Verzet als wetenschap

Srdja Popovic is misschien wel dé architect van de grootste (r)evoluties die de laatste decennia plaatsvonden. Als studentenleider richtte hij in Servië ooit de geweldloze verzetsbeweging Otpor! mee op. Die beweging lag mede aan de basis van de revolutie die dictator Slobodan Milosevic omvergooidde.

Popovic zette zijn ervaring met geweldloos verzet om in expertise. Zo richtte hij CANVAS op, het Center for Applied Nonviolent Action and Strategies. Hij doceert *Politieke Tactieken en Verzet* aan onder meer Harvard University, Grinnell College, Colorado College, New York University, Johns Hopkins University, Columbia University, Northeastern University, Rutgers University en de Universiteit van Belgrado. Sedert 2017 is hij rector van de St Andrews University in Schotland.

Hij schreef ook het boek *Blueprint for Revolution*. Daarin doet hij zijn technieken uit de doeken. Hij toont activisten de kneepjes van het vak. Zo leren ze zich efficiënt en geweldloos in te zetten tegen dictatuur, corruptie en machtsmisbruik.

Popovic heeft, met andere woorden, verzet verwetenschappelijkt. Hij begint zijn lessen met een historisch overzicht van stijlen van revolutionair verzet, zoals de Boston Tea Party, de Montgomery-busboycot of nog de veelbesproken acties van Femen. Uit die rijke variatie aan types van protest, verzetsbewegingen en acties distilleert hij vervolgens een classificatie in functie van doelen en tactieken. Hij ontwikkelde een wetenschappelijk onderbouwde strategie om de maatschappij grondig te helpen evolueren.

Popovic is zonder twijfel iemand die de wereld verandert. Hij wordt beschouwd als de architect van veel recente revoluties. Hij vormde activisten in meer dan vijftig verschillende landen en regio's: Iran, Zimbabwe, Venezuela, Oekraïne, de Wes-

telijke Sahara, West-Papoea, Eritrea, Azerbeidzjan ... Ook voor de Arabische Lente zaaide hij kiemen bij activisten in onder andere Egypte en Tunesië. Dat maakt van hem een van de belangrijkste experts in burgerschapsinitiatieven, geweldloos verzet, revolutionaire acties en regimeverandering door en voor het volk. Kortom, het denken onderwerpt zich niet!

Jeremy Gilley

De wakkere dromer

Jeremy Gilley is erin geslaagd om elk jaar één dag vrede te stichten. Eén dag een staakt-het-vuren, in alle conflicten, wereldwijd.

Jeremy kende een moeilijke jeugd. Hij was steeds laatste van de klas en kreeg voortdurend te horen dat hij niets kon. Hij leed ook aan een ernstige vorm van dyslexie. Toch begon hij zich, zoals ieder kind, langzaam bewust te worden van de grote problemen in de wereld: het doden van onschuldigen, hongersnoden, natuurrampen en andere vormen van onrecht of onheil. Gilley kwam tot een bijzonder inzicht: er bestaat geen kant-en-klare formule voor vrede en al zeker geen moment waarop het bewustzijn bij deelnemers aan een conflict kan rijpen. Daar is eenvoudigweg geen tijd voor in het continuüm van gebeurtenissen.

Daarop nam Gilley het besluit om geld in te zamelen, genoeg om alle staatshoofden ter wereld een brief te sturen met daarin een ambitieus voorstel: een wereldwijd

staakt-het-vuren. Eén dag vrede per jaar. Eén dag zonder oorlog. Eén dag waarop alle officieren, militairen en vrijheidsstrijders, staatshoofden, koningen en presidenten bewust en in overleg beslissen om alle conflicten tijdelijk te stoppen.

En warempel: de 'groten' der aarde haptten toe. De dalai lama, Mary Robinson, Oscar Arias, Salim Ahmed Salim, Kofi Annan, Nelson Mandela en vele anderen volgden en ondersteunden het idee. Op 7 september 2001 werd het voorstel door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties bekrachtigd. Sindsdien is 21 september dé dag waarop de wapens worden neergelegd. Wat begon als een idealistische, utopische, en ja, zelfs wat naïeve en zweverige droom, werd werkelijkheid.

Sindsdien bezocht Gilley tal van conflictgebieden. Hij spreekt er met vrouwen, kinderen en ouderen om te begrijpen wat dat ene moment van vrede bij gewone mensen teweegbrengt. Want vele critici gewaagden van zinloze symboliek. Onterecht: bij de eerste editie werd er bijvoorbeeld van het staakt-het-vuren gebruikgemaakt om kinderen in Afghanistan tegen polio in te enten. In de loop der jaren werden in vele conflict-

gebieden die dag concerten en feesten georganiseerd om de vrede te vieren. De meest revolutionaire manier om aan vrede te werken, is dus blijkbaar om ze eenvoudigweg uit te roepen. Ook al is het maar voor één dag. Dat smaakt naar meer.

Meer info op: www.peaceoneday.org

Johan Galtung

De vredeswetenschapper

Johan Galtung is de uitvinder van de vredeswetenschap. Hij had de moed en de intelligentie om alle wetenschappen die een verband hebben met vrede tot een nieuwe wetenschap te bundelen. Zo maakt hij krachtig komaf met vrede als een utopisch en vaag begrip. En dat is niet zonder belang. Een meer precieze, systematische en onderbouwde visie op vrede draagt bij aan het bewerkstelligen ervan.

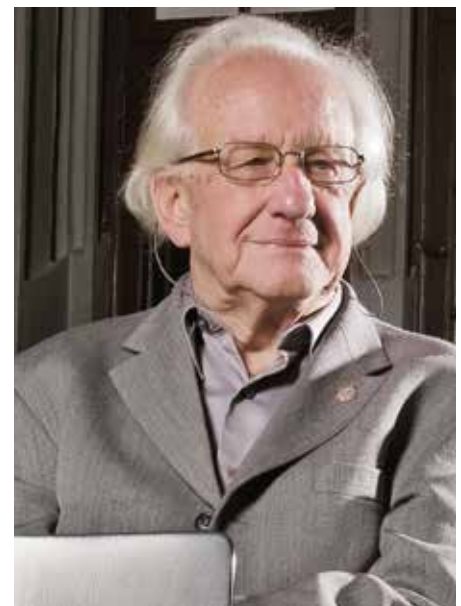
Johan Galtung werd in 1930 in Noorwegen geboren. Op twaalfjarige leeftijd zag hij hoe zijn vader door de nazi's werd op-

gepakt. Op zijn eenentwintigste legde hij zich al volledig toe op vredesopbouw en conflictresolutie.

Hij studeerde wiskunde, sociologie en politieke wetenschappen, werd uiteindelijk professor vredeswetenschappen en gaf colleges aan tientallen universiteiten ter wereld. Galtung trad in meer dan 150 conflicten tussen staten, religies, gemeenschappen en mensen op als mediator.

Johan Galtung geeft zijn kennis ook door: hij (co)publiceerde 1.600 artikels en meer dan 160 boeken. Hij stichtte zelfs een online vredesuniversiteit, die ook als forum en netwerk dienst doet.

Meer info op: www.transcend.org

© Transcend

Elizabeth O'Casey

Diplomatie voor vrijdenkers

Elizabeth O'Casey plaatste de vrijzinnig humanisten op de diplomatieke wereldkaart. Ze geeft hen een stem en een gezicht in internationale organisaties. Zo kan de vrijzinnig humanistische gemeenschap en haar waarden beter worden beschermd.

Wereldwijd worden de rechten van vrijzinnig humanisten, vrijdenkers, seculieren en atheïsten dagelijks ernstig geschonden. Het recht op vrijheid van godsdienst houdt nochtans ook in dat je van geloof mag veranderen of dat je ervoor mag kiezen om geen geloof te belijden. In vele landen ter wereld wordt apostasie, of geloofsverzaking, echter met de doodstraf of levenslange opsluiting bestraft.

Het recht op vrijheid van mening impliceert de vrijheid van gedachte en van meningsuiting, zolang je niet aanzet tot haat of discriminatie. Je moet dus vrij kritiek kunnen uiten

op een religie of op de gevolgen van religieuze inmenging in de samenleving. Ook dat recht is in vele landen onbestaande, door bijvoorbeeld de existentie van blasfemiewetten, of wetten tegen godslastering, met verregaande gevolgen voor wie ze met de voeten treedt.

Elizabeth O'Casey vecht dit onrecht dag in, dag uit aan bij internationale instellingen, zoals de Verenigde Naties of de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa. Ze vertegenwoordigt er de vrijzinnig humanistische gemeenschap en neemt het op tegen staten die de rechten van vrijdenkers niet respecteren en tegen religieuze lobby's die vrijheden trachten in te perken.

Haar specifieke bijdrage bestaat erin dat ze de vrijzinnig humanistische gemeenschap voor het eerst een stem gaf bij internationale instellingen. Zowel Ahmed Shaheed, speciaal VN-rapporteur voor de vrijheid van religie en geloofsovertuiging, als Ján Figel, speciaal EU-rapporteur voor de vrijheid van religie en geloofsovertuiging, schenken nu in hun

jaarlijkse rapporten uitvoerig aandacht aan de schendingen van de vrijheden en rechten van vrijzinnig humanisten. Een eerste stap naar bescherming en erkenning van de vrijzinnig humanistische gemeenschap overal in de wereld. Want niet geloven in een god zou je nergens je leven mogen kosten. Het klinkt evident. Elizabeth O'Casey ijvert er elke dag voor dat het daadwerkelijk evident wordt.

Meer info op: www.iheu.org

© IHEU

Carne Ross

De überonafhankelijke diplomaat

Als Britse topdiplomaat had Carne Ross onder andere de leiding over het vredesproces in het Midden-Oosten op het Britse ministerie van Buitenlandse Zaken. Hij schreef speeches voor de minister van Buitenlandse Zaken, onderhandelde zowel met Yasser Arafat als met gezanten van Saddam Hoessein, en praatte in Afghanistan met krijgsheren over de uitschakeling van Al Qaeda. Nadien werd Ross Midden-Oosten-expert bij de Britse delegatie van de VN-Veilighedsraad.

Daar was hij onderhandelaar in het Irak-dossier met betrekking tot de vermeende aanwezigheid van massavernietigingswapens, die werd aangewend ter verantwoording van de invasie van Irak. Hij stelde zich van meet af aan erg kritisch op tegenover die verdenking.

Hij raakte gedesillusioneerd en ging door een zware persoonlijke en ethische crisis.

Om zijn aandacht te verleggen, trok Ross op missie naar Kosovo. Hij was er getuige van een vreselijk burgerconflict en een toenemende instabiliteit. Door de bevolking bij de onderhandelingen over de toekomst van de regio compleet te negeren, creëerde de onhandige en onervaren Kosovaarse regering nog meer onrust en oproer. Tot Ross' vrouw op een idee kwam: als hij die regering nu eens zou gaan adviseren?

Zo gezegd, zo gedaan: Ross nam ontslag als diplomaat, waagde een sprong in het onbekende en begon met Independent Diplomat, de allereerste diplomatieke adviesgroep ter wereld. Die niet-gouvernementele organisatie rekruteert diplomaten om onervaren regeringen, niet gehoorde politieke groepen, partijen in conflictgebieden ... te adviseren en diplomatieke bijstand te verlenen in internationale instellingen, in ruil voor het tastbaar

verbeteren van de situatie voor de burgers in hun respectievelijke landen. Een revolutionaire aanpak in het anders zo behoudsgezinde diplomatieke milieu. Maar Ross is een geval apart: hij combineert het pragmatisme van de topdiplomaat met de dadendrang van een innovatieve entrepreneur.

Meer info op: www.independentdiplomat.org

© Independent Diplomat

Bert Goossens en Christophe Van Waerebeke

Gezegd

“Vrede kan niet bewaard worden door middel van strijdkracht. Het kan alleen bereikt worden door middel van ons verstand.”

- Albert Einstein, Duits-Zwitsers-Amerikaanse theoretisch natuurkundige

“Vrede is niet de afwezigheid van oorlog. Het is een deugd, een geestesstemming, het is de dispositie voor goede daden, vertrouwen en recht.”

- Baruch Spinoza, Nederlandse filosoof

“Om gelukkig te leven moet je in oorlog leven met je passies en in vrede met de passies van anderen.”

- Socrates, Griekse filosoof

Killerrobots

Steeds vaker worden drones en andere hoogtechnologische middelen ingezet voor strategische missies in oorlogsgebied. Vredesactivisten wijzen erop dat dit bijdraagt aan de dehumanisering van oorlogsvoering. Met de opkomst van killerrobots zou een rode lijn worden overschreden.

België is het eerste land ter wereld dat bepaald heeft dat het geen gebruik zou maken van volledig autonome wapens. Killerrobots, die zonder menselijke tussenkomst doelwitten kunnen aanvallen, bestaan vandaag nog niet. Wetenschappers menen echter dat het een kwestie van jaren is voordat de eerste killerrobot in productie gaat.

- Vind jij het verbod op killerrobots een goede zaak?
- Kunnen killerrobots bijdragen tot meer vrede in de wereld?
- Welke alternatieve oplossingen of scenario's zie jij om algemene vrede in de wereld te brengen?

Positieve en negatieve vrede

Negatieve vrede is een (actieve) vorm van vrede die gekenmerkt wordt door de afwezigheid van direct geweld zoals oorlog.

Positieve vrede is een (duurzame) toestand van vrede zonder indirect of structureel geweld, zonder cultureel geweld of economische uitbuiting.

Zou jij volgende begrippen onder positieve of negatieve vrede plaatsen?

- sociale zekerheid
- militaire vredesmissie
- ontwikkelingssamenwerking
- traumabestrijding
- conflictpreventie
- conflictantering
- staakt-het-vuren
- humanitaire corridor
- vredesopbouw
- vredeshandhaving
- mensenrechteneducatie

Antwoorden:

- Positieve vrede: sociale zekerheid, ontwikkelingssamenwerking, conflictpreventie, vredesopbouw, mensenrechteneducatie.
- Negatieve vrede: militaire vredesmissie, traumabestrijding, conflictantering, staakt-het-vuren, humanitaire corridor, vredeshandhaving.

Vrede in je klas

De Nederlandse filosoof Bart Brandsma wil met zijn polarisatiemodel onder anderen leerkrachten inzicht bieden in de dynamiek van het wij-zij-denken. In een interview op Klasse.be geeft hij enkele tips mee hoe je de vrede binnen je klas kan bewaren of terugvinden.

“Conflict is niet het tegenovergestelde van vrede. Als je dat zo bekijkt, stel je heel snel de schuldvraag en zoek je een zondebok: wie heeft dat gedaan, wie heeft die vrede verstoord? Je dreigt te polariseren. De echte vraag is: hoe ga je ermee om? Conflicten horen bij samen leven, net als polarisering trouwens. Dat moeten we aan onze leerlingen leren. De definitie van vrede is: een lange reeks conflicten waar je goed mee omgaat.”

Lees het volledige interview op: www.klasse.be

VUBorkest

o.l.v. Jurgen Wayenberg

luchtvaardig

Solist: Ken Serrien (euphonium)

Solist: Carolien Van Nerom (klarinet)

Bart Vande Voorde (klarinet)

Woord: Ingrid Vanruten / Yoeni Lewijze

Raymond Ouverture | Ambroise Thomas

Euphonium Concerto | John Stevens

II Concerto para Clarinete | Oscar Navarro

Danse Bacchanale | Camille Saint-Saëns

Poème symphonique | naar György Ligeti

Flying theme from E.T. | John Williams

Into the storm | Robert W. Smith

Suite from Aladdin | Alan Menken

Info en reservatie (vanaf oktober):

www.vub.ac.be/vuborkest

concerten@vub.ac.be

Tickets € 12 / € 8 (kassa € 15 / € 10)

TIENEN - zondag 18 november - 16u
CC De Kruisboog (Manège), St.Jorisplein 20

BRUSSEL - zondag 25 november - 15u
AULA VUB Etterbeek, Pleinlaan toegang 13

BREDENE - zaterdag 1 december - 20u
Eventcentrum Staf Versluys, Kapelstraat 76

LIER - zondag 2 december - 15u
CC De Mol, Aarschotsesteenweg 3

GENK - zondag 9 december - 15u
CC C-Mine, Wilde Kastanjelaan 11

Met de steun en/of medewerking van de huizenvandeMens, het Vermeulenfonds, het Willemsfonds, het Humanistisch Verbond, VLC's en VOC's, Instellingen Morele Dienstverlening, Vrijzinnige Dienst Universiteit Antwerpen, HV Vrijdenkend Lier, UPV Kern Lier, Liers Cultureel Centrum, UPV Kern Tienen, Genkse Humanisten, Vrijzinnig Limburg, Erasmushogeschool Brussel, Vriendenkring Personeel VUB/EhB/UZBrussel, Oudstudentenbond VUB, UZBrussel, Dienst Cultuur VUB, Uitstraling Permanente Vorming vzw, het Masereelfonds.

Kurt Van Eeghem

Kurt Van Eeghem is presentator, acteur en schrijver.

© Isabelle Pateer - Otherweyes

Ik werd gepest op school

Ik was twaalf en elke ochtend reed ik angstig met de kusttram naar mijn nieuwe school, het Sint-Jozefsinstituut in Heist-aan-Zee. Waarom de andere leerlingen me het bloed onder de nagels vandaan haalden, begreep ik niet. Inmiddels besef ik dat correct Nederlands praten en ballet volgen op je vrije woensdagmiddag twee dingen waren die je beter niet deed in het West-Vlaanderen van toen.

Ja, ik sprak mooi Nederlands op school en ja, 'West-Vleuten' willen te allen tijde in het eigen 'gemalen baksteen' Nederlands communiceren. Dat kon ik nog enigszins volgen. Maar het was mijn kunstig gehuppel dat de grootste weerzin opwekte. Dat ik elke week met twaalf meisjes kunstig de beentjes strekte aan de barre, dat vond het klootjesvolk de echte 'afwijking'. Voor het eerst hoorde ik het woord 'janet'. Het werd mij in het gelaat gespuwd door de schorre keeltjes op de speelkoer. Elke dag weer en bij elke pauze liepen tientallen joelende kinderen achter mij aan die maar bleven brullen, stompen en knijpen.

Het gebeurt niet vaak meer, maar nog steeds sla ik in een kramp als iemand zomaar 'janet' naar mij roept. Ooit was ik 'wereldberoemd in Vlaanderen' en in mijn allereerste interview had ik me geout. Meer dan me lief was, stopten auto's bruusk naast me, waarna het raampje werd geopend en een zootje ongeregeld 'janet' door de straat gilde. Ook al kreeg ik letterlijk braakneigingen en welde er telkens diepe woede op, nooit heb ik bij volgende interviews gedacht dat low profile beter zou zijn. Nee, ik ging voluit voor wie en wat ik was. Een kind van de barricade ben ik niet geworden, maar over mijn identiteit bleef ik duidelijk. Ik werkte mee aan de activiteiten van de 'beweging', presenteerde holebifeesten, leidde gesprekken, noem maar op. Het was verdorie mijn verdomde plicht.

In de krant lees ik nu stukken over gaybashing in Vlaanderen. De regelmaat waarmee ze verschijnen is weerzinwekkend. Bijna dagelijks worden meisjes en jongens in elkaar getimmerd, omdat ze niet beantwoorden aan het versteende beeld dat bepaalt dat enkel man EN vrouw het voorrecht hebben om met elkaar het feest van de twee ruggen te beleven. Ik wil dit niet meer lezen, het moet stoppen. Telkens hoor ik op de achtergrond de stemmen van die kloothommels uit Heist-aan-Zee. Telkens weer lijdt ik een beetje mee.

Ja, we mogen trouwen en kinderen adopteren, dat heeft Paars goed geregeld. Het is misschien niet altijd van harte, maar ik kan ze niet genoeg danken voor de mooie wetten. In Brussel en Antwerpen wordt elk jaar plaats geruimd voor 'ons soort mensen' die dan feestelijk door de straten paraderen. Mandatarissen van politieke partijen lopen voorop met toeters, bellen en vlaggen, en eisen ... tja, wat eisen ze ... stemmen? Vooral de partijen die in het verleden geen enkele steen hebben verlegd, joelen om ter hardst om de 'zegeningen van de Verlichting' te claimen. Hoe moedig ... We hebben verdorie niets aan deze bende te danken. Hun voorgangers stemden zelfs ongegeneerd tegen de liberalisering. Nu vrolijk vooroplopen, is hoogst ongepast en hypocriet.

Omdat elk geblutst gezicht in de krant mij misselijk maakt, elke melding van verbaal en ander geweld me doet huiveren, wil ik hun facies niet meer zien in onze stoeten, tenzij ze ook echt iets gaan ondernemen tegen de uitwassen. Waar zijn de actieplannen, waar is de moed, hoeveel bloed moet er nog vloeien?

Ik blijf in mijn allermooiste Nederlands verkondigen dat ik de Griekse beginselen ben toegenege en maak er stijlvol een danspasje bij. Als je me nodig hebt, zal ik er zijn.

Morele dienstverlening binnen de krijgsmacht

Categoriale morele dienstverlening binnen de krijgsmacht, wat betekent dat eigenlijk?
Toelichting door Annie Van Paemel, diensthoofd DRMB/nc-team.

Annie Van Paemel

De DRMB, of de Dienst Religieuze en Morele Begeleiding, is een dienst binnen Defensie die vijf van de in België erkende erediensten vertegenwoordigt. Dit zijn de katholieke, protestantse, joodse en islamitische erediensten en - last but not least - het vrijzinnig humanisme. De DRMB ressorteert onder het departement Well Being van de Krijgsmacht. Niet onbelangrijk, want in datzelfde departement maken veel andere zorgverstrekkennde diensten hun opwachting, zoals preventieadviseurs, vertrouwenspersonen, psychologen en sociaal assistenten. Zorg voor het personeel is de voorbije jaren in Defensie een hoge prioriteit geworden. Het is aan de moreel consultants om in die waaier van hulpverlening een eigen identiteit en specificiteit op te bouwen.

Strikt genomen zijn de moreel consultants de officiële vertegenwoordigers van het vrijzinnig humanistische gedachtegoed. Maar hun opdrachten reiken veel verder: in de eenheden, maar ook tijdens buitenlandse zendingen kan elke militair die het wenst, een beroep doen op onze hulpverlening. Militair zijn is een atypisch en specifiek beroep. Militairen vervullen soms gevaarlijke en risicovolle opdrachten. Hun problematieken zijn legio, vandaar dat onze zorg gericht is op het activeren, het bevorderen en het versterken van mentale weerbaarheid en innerlijke veerkracht. Heel vaak is aandacht voor zingeving en zelfbestemming een rode draad in de morele

begeleiding. Vanuit ons vrijzinnig gedachtegoed, en de daaraan verbonden waarden, proberen de moreel consultants fundamentele vragen, moeilijkheden of problemen rond samen leven, samen werken, lijden en ziekte te beantwoorden en op te volgen.

Moreel consultants werken in totale functionele onafhankelijkheid en staan bijgevolg los van elke hiërarchie binnen Defensie. Deze status bevordert onderlinge betrokkenheid, openheid en empathie in de relatie hulpvrager-hulpverlener.

Naast de counseling en het organiseren van plechtigheden krijgen vorming en bijscholing tevens de nodige aandacht. Deelnemen aan (internationale) conferenties verruimt onze horizons en inspireert ons als consultants, zoals onlangs in Warschau en Utrecht, waar telkens religieuze en humanistische hulpverleners elkaar konden treffen. Feit is dat alleen Nederland en België humanistische hulpverleners binnen hun Defensie tewerkstellen.

Het is goed om vast te stellen dat ons gedachtegoed ingang vindt in onze eigen gelederen, maar ook dat buitenlandse hulpverleners vaak komen polsen hoe consultants functioneren en erkenning krijgen in de toch complexe organisatie die Defensie is.

© Shutterstock.com

© Shutterstock.com

De vrije denker

Op 21 juni, de langste dag van het jaar, vieren vrijzinnig humanisten overal ter wereld de Internationale Dag van het Humanisme. In Hasselt werd die feestdag luister bijgezet met een alternatieve gelegenheidsquiz, onder de naam: De vrije denker.

Jana Peeters - foto's © deMens.nu

De symboliek van het moment spreekt voor zich: een honderdtal aanwezigen kregen de kans om met hun weetjes over geschiedenis, showbizz, muziek en nog veel meer uit te pakken, en zo met hun kennis de duisternis te overwinnen. De medewerkers en vrijwilligers van de Vrijzinnige Campus, gesitueerd in de Albrecht Rodenbachstraat in Hasselt, stonden paraat

om het enthousiasme in goede banen te leiden. Ze blikken met voldoening terug op een geslaagde avond en kijken uit naar een volgende editie. De quiz kwam tot stand dankzij de nauwe samenwerking tussen verschillende Hasseltse vrijzinnig humanistische verenigingen, het huisvandeMens Hasselt en de lokale Hujo-afdeling.

Vrijwilligers

van bij ons

Anderen helpen, jezelf ontwikkelen, mensen ontmoeten en langer leven ... De kans is groot dat je na het lezen van dit artikel het huisvandeMens contacteert om er als vrijwilliger aan de slag te gaan. Omdat je gelooft in de mens en in het vrijzinnig humanisme.

Mieke Werbruck - foto © Jeroen Vanneste

10 goede redenen om vrijwilligerswerk bij het huisvandeMens te doen

De vrijwilligersambassadeurs van deMens.nu

1. Vrijwilligers leven langer en gelukkiger

Uit onderzoeken blijkt dat mensen die anderen helpen zeker vijf jaar langer leven. Vrijwilligerswerk mag in het rijtje naast gezonde voeding en beweging.

2. Vrijwilligerswerk is hot

1.200.000 Vlamingen verrichten elke week ruim 6.000.000 uur aan vrijwilligerswerk. Niet alleen is er steeds meer vraag naar vrijwilligers, mensen doen het vooral uit eigen motivatie.

3. Het vrijwilligersbeleid van deMens.nu ondersteunt je optimaal

In een vrijblijvend onthaalgesprek ontdekken we samen wat bij je past. We koppelen jouw verwachtingen en interesses aan mogelijke

taken in het huisvandeMens. Je neemt deel aan vormingen en krijgt persoonlijke coaching.

4. De vrijwilligersambassadeurs kijken door de ogen van de vrijwilligers

De vrijwilligersambassadeurs zijn verantwoordelijk voor de vrijwilligers in de huizenvandeMens. Ook de andere collega's zijn jouw aanspreekpunt.

5. Je ontmoet anderen die geloven in de vrijzinnig humanistische waarden

Je gelooft in de mens, die centraal staat in het vrijzinnig humanisme. Je bouwt mee aan een warme samenleving.

6. Je kan jezelf zijn

Je engageert je in een positieve context en krijgt waardering voor je engagement. Bovendien kan je flexibel aan de slag. Je bepaalt zelf wat je wil doen en hoe vaak.

7. Je doet vaardigheden op die aansluiten bij je interesses

Je hebt je eigen motivatie. Zoals ervaring opdoen die aansluit bij je studies of job. Of net die talenten ontwikkelen die niet aan bod komen in je loopbaan. Of je professionele vaardigheden na je pensionering verder inzetten.

8. Je kan kiezen uit diverse taken

Je bent het eerste aanspreekpunt

Je neemt telefoons aan, ontvangt bezoekers en stuurt mails door.

Vrijwilliger Ivonna: “Het eerste contact met mensen is belangrijk, zowel aan de telefoon als wanneer iemand binnenkomt. Daar zet ik me graag voor in. En ik doe met plezier iets voor de collega's van het huisvandeMens. Mijn vrijwilligerswerk maakt me rijker als mens.”

Je houdt van administratie

De administratieve taken variëren en worden met jou besproken.

Je helpt mee met vrijzinnig humanistische plechtigheden

Je helpt mensen om vorm en zin te geven aan de mijlpalen in hun leven - afscheid, huwelijk, geboorte. Je voert gesprekken, schrijft een tekst op maat en/of spreekt de plechtigheid uit.

Vrijwilligersambassadeur Denise: “Je luistert naar het levensverhaal van de overledene en zoekt samen met de familie naar een passend scenario voor de plechtigheid. Zowel voor de familie als voor jou zijn die gesprekken waardevol. Nadien ga je aan de slag om het levensverhaal om te zetten in een afscheidstekst. Tijdens de plechtigheid neem je het voortouw. Je spreekt het publiek toe en leidt de plechtigheid inhoudelijk in goede banen.”

Vrijwilliger Nadine: “De ontmoetingen met mensen die recent een dierbare verloren, verruimen mijn blik en geven mij een warm gevoel van connectie. Het verrijkt me als ik voel dat ik een moeilijk moment minder zwaar kan maken. Het geeft me voldoening als mensen achteraf aangeven dat mijn woorden hen hielpen.”

Vrijwilligersambassadeur Patrick: “Je krijgt telkens opnieuw inzicht in het liefdesleven van een koppel. Van daaruit zoek je naar woorden die bij hen passen. Samen met het koppel maak je van hun ritueel een intens gebeuren.”

Vrijwilliger Gerda: “Mijn drempelvrees verdween tijdens de opleiding. Bovendien zorgde het huisvandeMens voor begeleiding. Ik kreeg de tijd en ruimte om op mijn eigen ritme een

aantal plechtigheden uit te voeren. Een mooi evenwicht tussen mijn vrijwilligerswerk en mijn privéleven is belangrijk.”

Je geeft informatie

Je informeert over de mogelijke beslissingen bij het levens-einde. Je helpt bij het invullen van de voorafgaande wilsverklaringen. Je verstrekt informatie over levensbeschouwelijke onderwerpen en vrijzinnig humanistische waarden.

Vrijwilliger Jo: “Ook na mijn pensionering wilde ik actief blijven rond het thema levens-einde. Mensen daarover informeren geeft een zinvolle invulling aan mijn leven. Omdat er zoveel onwetendheid is en erover praten makkelijk wordt uitgesteld. Het huisvandeMens vertegenwoordigt mijn visie op het levens-einde.”

Je voert ondersteunende gesprekken

Je voert ondersteunende gesprekken met mensen die er nood aan hebben in een huisvandeMens, een woonzorgcentrum, een ziekenhuis ...

Vrijwilliger Monika: “Toen ik met pensioen ging, kwam er tijd vrij die ik zinvol wilde invullen. Ik wilde nog iets betekenen voor anderen. Zo nam ik contact op met het huisvandeMens. Ik voelde mij er meteen thuis. Mijn keuze om gesprekken te voeren, was vlug gemaakt omdat die taak het best bij mijn ervaring en interesse aansluit. Het is verrijkend en boeiend om iemands levensloop mee te beleven.”

Je zet je schouders onder projecten en activiteiten

Vrijwilligersambassadeur Tine: “Als vrijwilliger ben je het kloppend hart van onze gemeenschapsvorming. Je vormt een brug tussen deMens.nu en de samenleving. Dankzij jou is ons aanbod ook kwalitatiever en rijker. De taken zijn heel gevarieerd. Je kan meewerken aan een project of het volledig mee vormgeven, je kan de uitnodiging voor een activiteit opmaken of komen koken, je kan jurylid of moderator in een debatwedstrijd zijn ...”

9. Je volgt vorming en krijgt persoonlijke coaching

Vrijwilligersambassadeur Hilde: “Het kennismakingsgesprek met een jonge vrouw was heel positief. Maar tijdens haar opleiding plechtigheden kwamen enkele pijnpunten aan het licht. Na een tweetal gesprekken werd een coachingsplan opgesteld om haar de kans te geven om te groeien. Intussen krijgen wij alleen maar positieve reacties op haar werk.”

10. Overal in Vlaanderen en Brussel vind je een huisvandeMens waar je kan meewerken

Meld je aan bij het huisvandeMens van je keuze. Adressen en contactgegevens vind je op de achterflap van dit magazine. Je kan ook intekenen via de website op: www.deMens.nu/vrijwilligers

Een bank vooruit

Naam: ...Julie Olemans.....
Aantal jaren voor de klas: 9.....
School: ...Basisschool Atheneum Keerbergen.....
Jaren: ...1ste tot en met 6de leerjaar.....

Leerkrachten niet-confessionele zedenleer over hun vak

Hoe bewaar je de vrede in je klas tijdens de lessen niet-confessionele zedenleer?

Al vanaf het eerste leerjaar leg ik in mijn lessen niet-confessionele zedenleer de klemtoon op respect en verdraagzaamheid; vrijzinnige waarden die volgens mij van het allergrootste belang zijn om de vrede binnen en buiten de klas te bewaren. Maar die waarden zijn niet zo vanzelfsprekend voor jongeren als sommigen misschien wel denken.

Ik merk dagelijks dat jonge kinderen vaak egocentrisch zijn. Positief hieraan is dat kinderen een gezonde dosis ego en zelfvertrouwen nodig hebben om zich te kunnen ontplooiën en om weerbaar in het leven te staan. Maar zonder respect en verdraagzaamheid zouden die kinderen wel heel alleen in de wereld komen te staan. Van ontplooiing en weerbaarheid is dan nog weinig sprake ...

De school is een plaats waar we dagelijks met veel verschillende individuen samenkomen. Een plaats waar alle jonge individuen moeten kunnen leren en groeien. Als leerkracht is het onze taak om respect en verdraagzaamheid bij te brengen en dienen we erover te waken dat kinderen zich dit eigen leren maken.

In mijn lessen zedenleer komt dat concreet op het volgende neer:

- Met z'n allen naar elkaar luisteren. Ik luister naar de leerlingen en de leerlingen luisteren naar mekaar of de leerkracht. Er wordt dus geluisterd naar wie het woord vraagt of krijgt.
- Een mening mag altijd met de groep gedeeld worden, ook al is die mening helemaal anders dan die van de anderen.
- Iedereen kan en mag anders denken.
- We hebben respect voor anderen, maar ook voor onze klas, elkaars spullen, de natuur, de dieren ...
- Voor problemen, ruzies, discussies, bedenkingen ... maken wij altijd tijd. Die kunnen ook tijdens de les zedenleer besproken worden.

Tot slot nog een belangrijk principe waar ik steeds veel aandacht aan besteed: iedereen kan en mag 'fouten' maken. En dan heb ik het niet over schrijf- of rekenfouten. Ik merk dikwijls dat dit principe belangrijk is bij het zich eigen maken van waarden zoals respect en verdraagzaamheid. Als die begrippen en principes goed zijn doorgedrongen, gaan kinderen ook spontaan fouten toegeven en anderen begrijpen.

Breinpijn

Speel mee en maak kans op een prijs

Vul de sudoku en/of het kruiswoordraadsel in en stuur je oplossing voor **19 december 2018** naar info@deMens.nu (vermeld in het onderwerp: Oplossing Breinpijn) of met de post naar deMens.nu, Brand Whitlocklaan 87, bus 9 te 1200 Sint-Lambrechts-Woluwe.

Vermeld volgende gegevens: je volledige naam en adres, zodat wij je kunnen contacteren als je tot de winnaars behoort, en de oplossing, namelijk de gele lijn in de sudoku en/of het sleutelwoord van het kruiswoordraadsel.

Uit de juiste inzendingen worden zes winnaars getrokken: drie voor de sudoku en drie voor het kruiswoordraadsel. Ieder van hen krijgt het boek *Op zoek ... De evolutie van het vrijzinnig humanisme in Vlaanderen sinds de Tweede Wereldoorlog* (zie Van de bovenste plank, p. 52). In het volgende nummer publiceren we de oplossingen. De winnaars worden persoonlijk gecontacteerd.

Oplossingen vorig nummer

Sleutelwoord: wilsverklaring

Gele lijn: 517.398.426

De winnaars ontvingen elk het bekroonde boek van de Boekenprijs deMens.nu 2018, *De bedreigde vrijheid. Uw vrije meningsuiting in gevaar?* van Johan Op de Beeck.

© De Puzzelaar

3			4			5		
		6	9					4
	8		7	2	5			
9	1	8	6			5		
		3				1		
		2			3	7	8	6
			3	8	7		1	
7					9	4		
	9				6			7

dronken varkensvet	plant	margarinemerk	stroomgeleider	stang	wintersportvoertuig	slaapplaats (arch.)	fruit	kuur
10			gokspel			3	hoogachten	
standaardmaat	breedvoerig	tennisterm		vergrootglas	onderdampeling		Luxemburg (internet)	
		5	filmprijs				teug	6
bergschaap	voeding voor grond		jongensnaam		smal stuk hout regiszender		zweet	bontsoort
			root		astron. eenheid verrekpunt	vuikaan		12
halve cirkel	formismerk	sterk	taal-oefening	meevaler		vent		deel v.h. oor
					televisie monsigneur	rondom	9	zangstem
overbodige lading	13	streep	rootheid	verbrandingsrest		opbergmap		
				8	soort schmink Zweedse pogroep		11	blad-groente Afr. bond (hist.)
maangodin	vogel	deel v.e. dier	optreden			impasse		splitting
			onderwijstyp	pl. in Jordanië	4	gegraven diepte messiasnaam	opera van Verdi regelmaat	
dierlijk voedsel	chic dansteest r.v. in Spanje	1		leidinggevend	akkoord		bewegen	
							reeds	ik (Lat.)
aardappelras	giftige violetof r.v. in Siberië			leidingsgevend	akkoord		inleiding	
			kritische opmerking			7	druk v.e. boek Eur. Unie	
dreunen					computermerk		kinder-spielgoed	2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----

© De Puzzelaar

boek

Op zoek ...

De evolutie van het vrijzinnig humanisme in Vlaanderen sinds de Tweede Wereldoorlog

Gily Coene, Jimmy Koppen en Frank Scheelings (red.)
Humanistisch Verbond, Centrum voor Vrijzinnig Humanistisch Erfgoed en
Centrum voor Academische en Vrijzinnige Archieven, 2017
ISBN 978 90 5718 709 4

In *Op zoek ...* willen de auteurs het onderzoek naar de geschiedenis van het vrijzinnig humanisme stimuleren en bezorgen ze de lezer een aantal onderzoeks- en bronnensuggesties om zelf aan te slag te gaan en een zoektocht naar de evolutie en doorbraak van het vrije denken te ondernemen

Vlaanderen is in de tweede helft van de twintigste eeuw sterk gesecculariseerd. Als burger en individu komen we op voor ons zelfbeschikkingsrecht. Onze maatschappij wordt pluralistischer en complexer. Nieuwe ethische standpunten breken door en worden steeds meer aanvaard. Hieruit ontstonden nieuwe praktijken en structuren.

Het vrijzinnig humanisme speelde een stille, maar centrale rol binnen die evolutie. De geschiedenis van dat vrijzinnig humanisme is echter weinig bekend. Dat valt te begrijpen omdat er in Vlaanderen (nog) niet veel over werd geschreven. Dit boek vormt een aanzet om die lacune te verhelpen. Als lezer krijgen we aan de hand van vijftien thematische artikels een historisch overzicht van een aantal maatschappelijke problematieken die de vrijzinnig humanisten nauw aan het hart liggen.

De auteurs willen het onderzoek naar de geschiedenis van het vrijzinnig humanisme stimuleren en bezorgen de lezer een aantal onderzoeks- en bronnensuggesties om zelf aan te slag te gaan en een zoektocht naar de evolutie en doorbraak van het vrije denken te ondernemen.

Het boek *Op zoek ...* nodigt uit om dieper in te gaan op de historiek van de vrijzinnig humanistische levensbeschouwing. Diverse thema's komen aan bod, waarvan we er hier slechts enkele aanhalen.

Jimmy Koppen schetst een historisch overzicht van het vrijzinnig humanisme in Vlaanderen en Brussel van de Tweede Wereldoorlog tot in de jaren tachtig. De Belgische en Nederlandse voorgeschiedenis komt aan bod, alsook de oprichting van het Humanistisch Verbond en zijn dochterorganisaties. Franky Bussche gaat dieper in op de werking van de Unie Vrijzinnige Verenigingen vzw / deMens.nu, de vrijzinnig humanistische koepelorganisatie. Michel Magits kaart de lange strijd voor de gelijkberechtiging van de vrijzinnig humanistische levensbeschouwing aan.

Het officieel onderwijs, de niet-confessionele zedenleer en het schoolpact worden belicht in de bijdrage van Eddy Borms. Hier krijgen we meer informatie over de ontwikkeling van interlevensbeschouwelijke competenties. Frank Scheelings bekijkt de verwevenheid van de vrijzinnig humanistische levensbeschouwing en de Vrije Universiteit Brussel

in historisch perspectief. De VUB speelde een symbolische en daadwerkelijke voortrekkersrol in de uitbouw van het vrijzinnig humanisme in Vlaanderen.

Gily Coene bespreekt de opleiding moraalwetenschap(pen) en morele begeleiding. Freddy Boeykens gaat in op de geschiedenis van de morele dienstverlening in Vlaanderen en Brussel. Zo vernemen we meer over het onderscheid tussen de algemene en de categoriale morele dienstverlening. De eerste vorm richt zich tot de bevolking in het algemeen en wordt binnen de huizenvandeMens van deMens.nu georganiseerd. De tweede vorm richt zich tot bepaalde deelgroepen van de bevolking, zoals zieken, bejaarden, mensen actief binnen de krijgsmacht, gedetineerden ...

Verder zijn er in *Op zoek ...* ook nog bijdragen over vrijzinnig humanistische plechtigheden, burgerlijk begraven en cremieren, de Vlaamse vrijzinnigen en de koloniale kwestie, vrijzinnig jeugdwerk, euthanasie, de holebi- en transgenderbeweging, kunst en cultuur vanuit vrijzinnig humanistisch perspectief, en vrijmetselarij.

[fb]

Over hoe graag mensen leven Gedachten en verhalen over leven en dood

Wim Distelmans en Anna Luyten
Borgerhoff & Lamberigts, 2018
ISBN 978 90 8931 792 6

Wim Distelmans, oncoloog en specialist palliatieve geneeskunde, is vooral bekend om zijn inzet voor de euthanasiewet van 2002. Hij is echter ook een voorvechter van een volwaardige palliatieve zorg en vooral van waardig sterven. Uit de vele gesprekken en ervaringen met mensen die willen sterven omdat ze ondraaglijk lijden, ontwikkelde Wim Distelmans een unieke visie op leven en dood.

In dit boek tekende Anna Luyten zijn gedachten op: over hoe verschillend mensen hun sterven tegemoet gaan, over welk beeld ze van de dood hebben, maar vooral over hoe graag mensen leven. Dokter Distelmans pleit ervoor dat we meer in dialoog moeten treden. Nu beslissen zorgverleners te veel in de plaats van de patiënt.

Waardig leven begint bij respect voor de ander. Onderzoek wees uit dat mensen met een fatale diagnose kwalitatief beter willen leven en niet kwantitatief langer, zoals artsen altijd denken. Wim Distelmans houdt een pleidooi voor meer aandacht voor het existentiële lijden van de patiënt.

[fb]

Het nieuwe vertrouwen

Rik Pinxten
EPO, 2018
ISBN 978 94 6267 129 4

In *Het nieuwe vertrouwen* toont Rik Pinxten ons dat er wel degelijk alternatieven voor het neoliberale kapitalisme zijn. In het eerste deel van het boek schetst hij ons de problematiek. Volgens Pinxten hebben we ons dankzij de Verlichting wel losgemaakt van de verknechting van religie, maar hebben we dat vervangen door een kritiekloos geloof in economie en vooruitgang. Dat leidde tot een onbegrensde globalisering van kapitalistische activiteiten ten koste van de gelijkheid, de levenskwaliteit en het milieu. Het neoliberalisme houdt ons daarbij dogmatisch voor dat er geen alternatief is.

Pinxten roept op om de eigen denkkaders met een kritische blik te bekijken en na te denken over interdependentie, waardevol leven en werken, recht op een waardig leven, en winst en belasting. Wie echter moedeloos denkt hierop geen grip te krijgen, kan hoop koesteren, want Pinxten vertrouwt op de participatieve democratie en de nieuwe *commons* als progressief alternatief voor het neoliberale kapitalisme. Hoe dat er dan moet uitzien, illustreert hij in het tweede deel van het boek. Hij werkt zelfs een voorbeeld uit dat iedereen wel aanbelangt, dat van de voeding.

[lj]

Wees onzichtbaar

Murat Isik
Ambo/Anthos, 2017
ISBN 978 90 4142 290 3

Wees onzichtbaar vertelt het relaas van een Turkse jongen die in de Bijlmer in Amsterdam opgroeit. Het gezin gaat de eerste jaren dat het in Nederland woont, gebukt onder een geweldadige vader die werkloos is en drinkt. Naarmate de moeder zich echter meer en meer zelf ontwikkelt en de kinderen ouder worden, verliest de vader zijn autoriteit in het gezin en wordt hij buitenspel gezet.

In het eerste deel van de roman zijn de hoofdstukken erg kort, en wordt er in elk hoofdstuk een gebeurtenis besproken. Dat komt fragmentarisch over, als op zichzelf staande vertellingen, wat ervoor zorgt dat je moeilijk in het verhaal raakt. Op een bepaald ogenblik verdwijnt dat gevoel, doordat de hoofdstukken iets langer worden en de verhaallijnen ook over de hoofdstukken heen gaan lopen. De plot is opgebouwd uit rechttoe-rechtaanfeiten, met weinig literaire hoogstandjes, en de zeldzame keren dat een poging tot beeldtaal wordt ondernomen, komt dat gekunsteld over. Kortom, zeker geen slecht boek, het geeft een boeiende inkijk, maar de reden waarom het meerdere literaire prijzen won, zoals de Nederlandse Boekhandelprijs en de Libris Literatuurprijs, blijft toch onduidelijk.

[ws]

Winnaar Boekenprijs deMens.nu

Johan Op de Beeck: De bedreigde vrijheid

“De problematiek van de vrije meningsuiting wordt met de dag acuter. Het gaat om een moeizaam bevochten grondrecht dat heel snel kan verdwijnen. Dat heb ik in dit boek willen vertellen en tot op vandaag blijft dat een zeer actueel onderwerp. Ik ben dan ook zeer dankbaar dat ik deze gewaardeerde prijs mocht ontvangen”, zegt Johan Op de Beeck.

Joke Goovaerts

In *De bedreigde vrijheid. Uw vrije meningsuiting in gevaar?* houdt Johan Op de Beeck, auteur en voormalig journalist en documentairemaker, een sterk pleidooi voor de vrijheid van meningsuiting. Na een boeiende historische uiteenzetting over de grondleggers en de mijlpalen in de geschiedenis van de vrije meningsuiting analyseert en beschrijft Op de Beeck de verschillende bedreigingen en stelt hij een aantal confronterende maar actuele vragen. Basisconcepten zoals vrijheid, scheiding kerk en staat, godsdienstvrijheid, tolerantie en vrijheid van meningsuiting zijn fundamentele van onze samenleving, maar nu lijken ze ineens niet meer zo evident.

De tweejaarlijkse Boekenprijs deMens.nu bekroont het beste Nederlandstalige non-fictieboek over vrijzinnig humanistische waarden. De prijs werd op donderdag 21 juni 2018 voor de vierde keer uitgereikt. Dit vond plaats in De Zondvloed te Mechelen. De jury, samengesteld uit de voorzitters van deMens.nu, het Humanistisch Verbond, het Vermeylenfonds en het Willemsfonds, mocht de winnaar een geldprijs ter waarde van drieduizend euro overhandigen.

De motivering van de jury luidt als volgt: “Dit boek schetst het ontstaan en de geschiedenis van de vrijheid van meningsuiting, een bij uitstek vrijzinnige materie, en de auteur stelt daarover een aantal confronterende maar onontkoombare actuele vragen. De vrijheid van meningsuiting is dé basisgarantie van het samenleven. Sinds de Verlichting leeft dit grondrecht in verstandhouding met de andere grondwettelijke vrijheid, de godsdienstvrijheid. Die verstandhouding

is, zo lijkt het, nu soms ver te zoeken. De auteur schrijft op een zeer toegankelijke en vlot leesbare wijze, en maakt duidelijk dat hij de materie grondig heeft doorzocht. Het resultaat is een standaardwerk over deze materie.”

Johan Op de Beeck waardeert de prijs ten zeerste: “Omdat het een van de zeldzame prijzen is die een ruggensteun aan non-fictie geeft. De erkenning van non-fictieboeken als prijswaardig genre blijft achterwege en dat vind ik spijtig, want non-fictie maakt een opvallende opmars in het domein van geschiedenis, filosofie, politiek, wetenschap ...”

Johan Op de Beeck, een liefhebber en schrijver van geschiedenis die boeit, leert en verwondert, heeft ook een boek over het ontstaan van België geschreven en vijf boeken over Napoleon. Recentelijk verscheen *De Zonnekoning. Glorie & schaduw van Lodewijk XIV.*

De vorige laureaten van de Boekenprijs deMens.nu waren: Alicja Gescinska in 2012 met *De verovering van de vrijheid. Van luie mensen, de dingen die voorbijgaan*, Dirk Verhofstadt in 2014 met *Atheïsme als basis voor de moraal* en Floris van den Berg in 2016 met *Beter weten. Filosofie van het ecohumanisme*.

Meer informatie over de Boekenprijs deMens.nu op: www.deMens.nu

Leerstoel Willy Calewaert

De Leerstoel Willy Calewaert wordt jaarlijks onder auspiciën van deMens.nu georganiseerd door de Vrije Universiteit Brussel. Bedoeling is om maatschappelijk relevante onderwerpen onder de aandacht te brengen en om het vrijzinnig humanistische gedachtegoed via onderwijs te verspreiden.

Leerstoelhouder voor 2018-2019 is prof. dr. Katleen Gabriels, moraalfilosofe, gespecialiseerd in computerethiek. Zij bekleedt de leerstoel aan de faculteit Ingenieurswetenschappen.

Katleen Gabriels onderzoekt de relatie tussen technologie en moraliteit, in het bijzonder de ethische gevolgen van computertechnologie. Ze is assistant professor aan de Technische Universiteit Eindhoven, waar ze techniekethiek en -filosofie doceert.

De lezingenreeks voor de Leerstoel Willy Calewaert belicht de relatie technologie en ethiek: techniekethiek, ingenieursethiek, computerethiek, ethiek van artificiële intelligentie ...

Technologie is niet neutraal: dat is het startschot en de invalshoek voor de inaugurale rede. Die vindt plaats op donderdag 22 november 2018 om 18.00 uur in hartje Brussel, in het kader van weKONEKT.brussels, meer bepaald in de Ravensteingalerij, lokaal Mezzanine, niveau +1. Alle lezingen zijn publiek toegankelijk.

Meer informatie en het volledige programma vind je op: www.deMens.nu en www.vub.ac.be/leerstoel/calewaert

© Lieven Dierckx

Katleen Gabriels

Redelijk Eigenzinnig

Redelijk Eigenzinnig is een interdisciplinaire en meertalige lezingen- en activiteitenreeks van de Vrije Universiteit Brussel, zowel voor studenten als voor een breed publiek. Redelijk Eigenzinnig wil aanzetten om kritisch te reflecteren over belangrijke maatschappelijke vraagstukken en wil een brug slaan tussen de academische wereld, het werkveld en de publieke sfeer.

Tijdens het academiejaar 2018-2019 wordt ingezoomd op het thema: Oorlog, conflict, vrede & verzet. Deze vierde editie buigt zich over de oorsprong en impact van oorlog en conflicten, en gaat op zoek naar nieuwe fundamenten en visionaire beelden voor vrede en rechtvaardigheid.

De inaugurale rede vindt plaats op dinsdag 16 oktober 2018 om 18.00 uur in Bozar in Brussel. Spreker is prof. dr. Gertrudis Van de Vijver, filosofe aan de Universiteit Gent. Thema van haar lezing: To Perpetual Peace. Or How Kant Translates His Epistemology of Epigenesis Politically.

De volgende lezingen en activiteiten hebben plaats op 30 oktober, 27 november en 11 december 2018 op verschillende locaties in Brussel.

Meer informatie en het volledige publieksprogramma vind je op: www.deMens.nu en www.redelijkeigenzinnig.be

Lentefeest en feest vrijzinnige jeugd

Overal ter wereld en in alle culturen vieren mensen feest bij de overgang van de ene levensfase naar de andere. Kinderen onderweg naar volwassenheid doorlopen zulke scharniermomenten bij de overgang van kleuter- naar lagere school, en bij de overgang van lagere naar middelbare school. Vrijzinnig humanisten vieren die momenten met het lentefeest en het feest vrijzinnige jeugd.

Ben je op zoek naar informatie over het lentefeest en/of het feest vrijzinnige jeugd?

Neem dan een kijkje op de nieuwe website: www.lentefeest.be

Digitale nieuwsbrief

Met de digitale nieuwsbrief van deMens.nu blijf je op de hoogte van activiteiten, opinie-stukken, lezingen, debatten, persconferenties, campagnes en zoveel meer.

Wil je de digitale nieuwsbrief graag ontvangen? Intekenen kan via: www.deMens.nu

Digimores debatwedstrijd

Hujo presenteert de nieuwe editie van de Digimores debatwedstrijd, een gratis debatcompetitie waarin jongeren het in duo verbaal tegen elkaar opnemen rond actuele thema's. De debatwedstrijd is bestemd voor leerlingen van de derde graad secundair onderwijs ASO, BSO, KSO en TSO.

Dit jaar wordt gedebatteerd over acht centrale stellingen, ondergebracht in drie clusters: Goed in je vel, Groen achter de oren, Geef diversiteit een kans.

De provinciale voorrondes vinden plaats in februari en maart 2019. De winnaars stoten door naar de nationale finale op zaterdag 23 maart 2019 in het Vlaams Parlement in Brussel, waar de finalisten uit alle provincies het tegen elkaar opnemen.

Ben je geïnteresseerd, surf dan naar de website. Daar vind je het reglement, de data en locaties, de stellingen en heel wat interessante tips. Leerkrachten die in hun klas aan de slag willen met de debatwedstrijd, kunnen er ook terecht voor een handleiding met tal van activerende werkvormen rond debatteren.

Meer informatie en inschrijven op: www.debatwedstrijd.be

Meer activiteiten en nieuwsberichten: www.deMens.nu

Nacht van de Vrijdenker

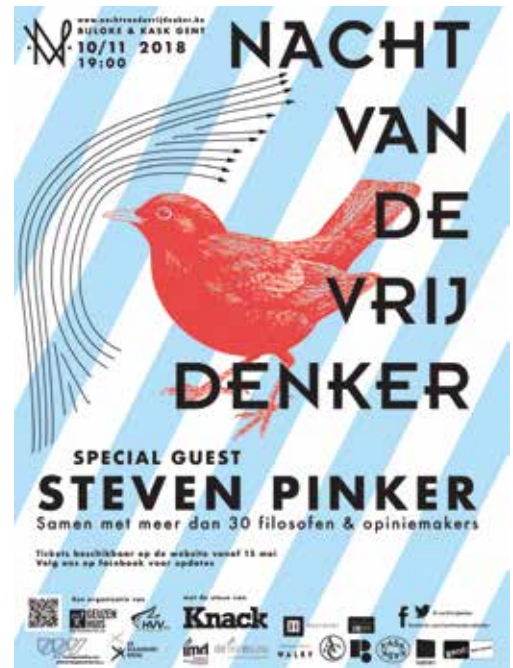
De Nacht van de Vrijdenker is een filosofiefestival dat jaarlijks toonaangevende denkers uit binnen- en buitenland samenbrengt. Met Steven Pinker, Philipp Blom en meer dan dertig andere filosofen, wetenschappers en opiniemakers.

Hoe staan we ervoor bij het ingaan van het Antropoceen, het tijdperk waarin de gevolgen van menselijke activiteit zich overal doen gelden? Moeten we wanhopen of het pessimisme daarover counteren en blijven vertrouwen op Verlichting en vooruitgang? Wat is de toekomst van de mens, loert de robo sapiens om de hoek? Heeft rationaliteit nog een toekomst in een irrationele wereld? Hoe leiden we ons leven in een steeds digitaal wordende omgeving? Hoe gaan we om met religie, identiteit, de macht van het algoritme, de roep om mensverbetering? Relevante vragen waar de sprekers hun heldere denkkracht op loslaten.

Headliner dit jaar is de Amerikaanse psycholoog en bestsellerauteur Steven Pinker. Hij is professor experimentele psychologie aan de universiteit van Harvard en auteur van een tiental wetenschappelijke boeken voor een breed publiek. Steven Pinker komt praten over zijn nieuwste boek, *Enlightenment Now. The Case for Reason, Science, Humanism, and Progress*, een pleidooi voor rede, wetenschap, humanisme en vooruitgang.

De Nacht van de Vrijdenker vindt plaats op zaterdag 10 november 2018 vanaf 19.00 uur in De Bijloke en KASK Gent.

Meer informatie, programma en tickets op:
www.nachtvandeVrijdenker.be

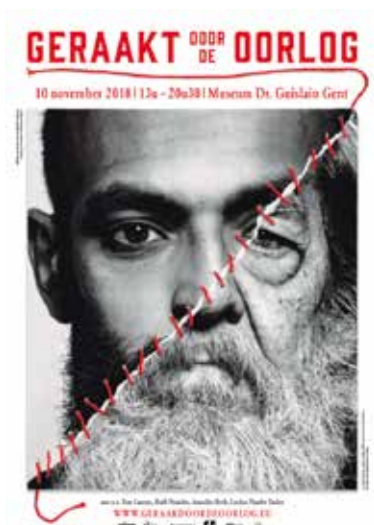
Geraakt door de oorlog

Honderd jaar na de Grote Oorlog organiseren de vijf Vlaamse cultuurfondsen - Davidsfonds, Masereelfonds, Rodenbachfonds, Vermeylenfonds en Willemsfonds - Geraakt door de oorlog. Het evenement focust niet alleen op het verleden, maar legt de link naar huidige conflicten in de wereld en de vluchtelingenstromen die zij op gang brengen.

Geraakt door de oorlog omvat een multidisciplinair en gevarieerd programma met debat, literatuur, poëzie, lezingen, voordracht en muziek. Bedoeling is de bezoeker aan te zetten tot het kritisch in vraag stellen van vroegere en hedendaagse conflicten en van de wereld rondom zich.

Geraakt door de oorlog vindt plaats op zaterdag 10 november 2018 vanaf 13.00 uur in het Museum Dr. Guislain in Gent.

Meer informatie op:
www.vermeylenfonds.be/blog/geraakt-door-de-oorlog

Tinneke Beeckman

Tinneke Beeckman is filosoof en schrijfster.

Leven is ook sterven

© Johan Jacobs

Het recht op leven omvat ook een recht op sterven. Die twee zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Helaas benadrukken heel wat mensen het eerste recht, terwijl ze het individuele recht om te sterven blijven bestrijden. Alsof de eigen dood kiezen, hoogmoedig zou zijn. Of soms wordt de keuze tot sterven verdacht gemaakt, omdat ze zou gebeuren onder druk van de omgeving. Dit argument tegen euthanasie verschijnt geregeld. Het omgekeerde probleem is echter reëler: we beleven een druk om te blijven leven, ongeacht de omstandigheden. Alsof elke invulling van de extra tijd die de geneeskunde kan bieden, zinvol is. Dat klopt niet: 'extra tijd' betekent voor heel wat zieken dat ze langere tijd stervende zijn. En dat terwijl de dood op zich vaak onbespreekbaar blijft. Juist dit stilzwijgen veroorzaakt onnodig leed. Niet alleen bij zieken en stervenden, maar ook bij hun nabestaanden. Als het recht op leven verandert, dan moet het recht op sterven dus mee evolveren.

Verlichtingsdenkers formuleerden een recht op leven als een fundamenteel, onvervreemdbaar recht aan het einde van de achttiende eeuw. Zo omschreef Thomas Jefferson de inspiratie voor de nieuwe (Amerikaanse) samenleving als het recht op "leven, vrijheid en het nastreven van geluk". Keuzevrijheid en levenskwaliteit werden moderne basisbegrippen. Dankzij deze visie verbeterde de levensduur spectaculair; een waardige samenleving biedt goede sociale voorzieningen en bevordert wetenschappelijk onderzoek.

Maar dat recht op leven vraagt een duidelijk recht op sterven. De ideologische verknochtheid aan het leven verdrijft de dood name-

lijk als een natuurlijk fenomeen. Langzaamaan wordt de dood een te bestrijden vijand die best te controleren valt. In zijn bestseller *Homo Deus* voorspelt Yuval Noah Harari zelfs dat de mensheid de dood in de nabije toekomst helemaal zal overwinnen, zodra wetenschappelijke ontwikkelingen een eeuwige jeugd mogelijk maken. Volgens Harari zal dit tot een intense commerciële en politieke strijd leiden.

Maar eigenlijk leven we nu al in een cultuur die de dood ontkent. We brengen het leven door zonder diepgaand bij de eigen sterfelijkheid stil te staan. Alsof de dood alleen de anderen treft. Voor de zieken moffelen we de dood al te vaak weg. Zelfs op begrafenissen wordt de dood als thema zelden besproken. Alsof sterven een soort falen is, waaraan we snel voorbij willen.

Maar heeft het eeuwige leven wel waarde, wanneer we de vergankelijkheid niet meer bewust ervaren? Misschien is het wijzer om de dood te aanvaarden. Misschien geeft het levenseinde zin aan de ervaringen die eraan voorafgaan. Die inspiratie is terug te vinden in de *Odysee* van Homeros. Tijdens zijn lange omzwervingen belandde Odysseus een tijdje op het eiland van de wonderlijk mooie nimf Kalypso. Zij beloofde hem eeuwige jeugd en schoonheid, indien hij altijd bij haar zou blijven. Maar elke avond keek Odysseus nostalgisch in de richting van zijn thuis, het eiland Ithaka waar zijn geliefde Penelope op hem wachtte. Want wat is een eeuwig leven waard zonder bij je geliefde te kunnen sterven? Odysseus aarzelde niet, en vertrok.

Rede is vrede

illustratie © Norbert Van Yperzeele

WIJ ZIJN ER VOOR JOU!

In een huisvandeMens kan je terecht voor: informatie (o.a. waardig levenseinde) - gesprekken - vrijzinnig humanistische plechtigheden - gemeenschapsvormende activiteiten - vrijwilligerswerk

Provincie Antwerpen

Jan Van Rijswijcklaan 96
2018 Antwerpen
03 259 10 80
antwerpen@deMens.nu
antwerpenlokaal@deMens.nu

Lantaarnpad 20
2200 Herentals
014 85 92 90
herentals@deMens.nu

Begijnhofstraat 4
2500 Lier
03 488 03 33
lier@deMens.nu

Hendrik Consciencestraat 9
2800 Mechelen
015 45 02 25
mechelen@deMens.nu

Laar 2 bus 3a
2400 Mol
014 31 34 24
mol@deMens.nu

Begijnenstraat 53
2300 Turnhout
014 42 75 31
turnhout@deMens.nu

Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Saintelettesquare 17
1000 Brussel
02 242 36 02
brussel@deMens.nu
jette@deMens.nu

Campus Etterbeek VUB
Pleinlaan 2
1050 Brussel
Blok 3, unitkamers 253-256

Provincie Limburg

Klokkestraat 4 bus 1
3740 Bilzen
089 30 95 60
bilzen@deMens.nu

Opitterstraat 20
3960 Bree
089 73 05 00
bree@deMens.nu

Grotestraat 10
3600 Genk
089 51 80 40
genk@deMens.nu

A. Rodenbachstraat 18
3500 Hasselt
011 21 06 54
hasselt@deMens.nu

Koningstraat 49
3970 Leopoldsburg
011 51 62 00
leopoldsburg@deMens.nu

Hertog Jan Plein 24
3920 Lommel
011 34 05 40
lommel@deMens.nu

Rijksweg 380
3630 Maasmechelen
089 77 74 21
maasmechelen@deMens.nu

Kazernestraat 10/001
3800 Sint-Truiden
011 88 41 17
sinttruiden@deMens.nu

Vlasmarkt 11
3700 Tongeren
012 45 91 30
tongeren@deMens.nu

Provincie Oost-Vlaanderen

Koolstraat 80-82
9300 Aalst
053 77 54 44
aalst@deMens.nu

Boelare 131
9900 Eeklo
09 218 73 50
eeklo@deMens.nu

Kantienberg 9D
9000 Gent
09 233 52 26
gent@deMens.nu

Zuidstraat 13
9600 Ronse
055 21 49 69
ronse@deMens.nu

Stationsplein 22
9100 Sint-Niklaas
03 777 20 87
sintniklaas@deMens.nu

Hoogstraat 42
9620 Zottegem
09 326 85 70
zottegem@deMens.nu

Provincie Vlaams-Brabant

Molenborre 28/02
1500 Halle
02 383 10 50
halle@deMens.nu

Tiensevest 40
3000 Leuven
016 23 56 35
leuven@deMens.nu

Beauduinstraat 91 bus 1
3300 Tienen
016 81 86 70
tienens@deMens.nu

Frans Geldersstraat 23
1800 Vilvoorde
02 253 78 54
vilvoorde@deMens.nu

Provincie West-Vlaanderen

Jeruzalemstraat 51
8000 Brugge
050 33 59 75
brugge@deMens.nu

Esenweg 30
8600 Diksmuide
051 55 01 60
diksmuide@deMens.nu

Korte Torhoutstraat 4
8900 Ieper
057 23 06 30
ieper@deMens.nu

Overleiestraat 15A
8500 Kortrijk
056 25 27 51
kortrijk@deMens.nu

Godshuislaan 94
8800 Roeselare
051 26 28 20
roeselare@deMens.nu

De huisvandeMens zijn een initiatief van deMens.nu

Meer info op
www.deMens.nu